

Адыгэ макэ

№ 1 (19515)

2010-рэ илъэс

ГЪУБДЖ

ЩЫЛЭ МАЗЭМ и 12

ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИГЭП

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

АДЫГЭ РЕСПУБЛИКЭМ И ПРЕЗИДЕНТ И УКАЗ

Щытхьуцъу «Адыгэ Республикэм
изаслуженнэ юрист» зыфиорэр
3. Хь. Барцомрэ Н. Н. Бесчеровамрэ
афэгъэшъошэгъэным ехьыллагъ

Законностым игъэпытэнкIэ гъэхъагъэу ягъэхэм ыкIи
гуетыныгъэ фырягъэу Iоф зэрашIэрэм апае щытхьуцъу
«Адыгэ Республикэм изаслуженнэ юрист»
зыфиорэр афэгъэшъошэгъэнэу:

Барцо Заурбий Хьалим ыкIом — юстициемкIэ
я 3-рэ класс зигъэ къэралыгъо советникэу отставкэм
щылэм,

Бесчерова Наталье Николай ыпхъум — Урысые
Федерацием и Прокуратурэ дэжъ щызэхэщэгъэ След-
ственнэ комитетым и Следственнэ гъэорышIапIэу
Адыгэ Республикэм щылэм ипашэ иапэрэ гуадзэ, юсти-
цием исоветник шъхьалэ.

*Адыгэ Республикэм и Президентэу
ТХЪАКIУЩЫНЭ Аслъан*

къ. Мыекъуапэ,
щылэ мазэм и 11, 2010-рэ илъэс
N 1

НЕПЭ — УРЫСЫЕ ФЕДЕРАЦИЕМ ИПРОКУРАТУРЭ ИЮФЫШIЭ И МАФ

**Адыгэ Республикэм ипрокуратурэ иЮфышIэхэу
ыкIи иветеранхэу лъытэныгъэ зыфэтIыхэр!**

Шъуисэнэхъат епхыгъэ мэфэкIым фэшI тышбуфэгъушIо!
Прокуратурэм иорганхэм лIэшIэгъу пчъагъэхэм къакощI
гъогушхо къакIугъ, сыдигъуи ахэр къэралыгъом
икIэгъэкIон пытэу, Урысыем ихэбзэхъумэкIо органхэм
ясистемэ изылахъ шъхьалэу щытыгъэх.

ШъуиЮфшIэн тищыкIэгъэ шъыпкъ, ащ бэкIэ елъытыгъ
хэгъэгум социальнэ, экономикэ зыпкъытыныгъэу илъы-
щтыр зыфэдэр, граждан обществэм иправовой культурэ
зынэсыщтыр. IэпIэсэныгъэшхо, теубытагъэ шъухэлъэу,
лыгъэшхо кызыхъжыгъафэзэ, пшъэдэкIыж зэрэшъу-
хьырэр къыжъугурыIоэз шъо законным иЮф шъуфэла-
жъэ.

Адыгеим ипрокуратурэ иЮфышIэхэм тапэкIи Консти-
туцием къыдилыгътэрэ шапхъэхэр къызэраухъумэщтхэм,
хэгъэгум правовой шэпхъэ зыкIхэр щыгъэфедэгъэнхэм
аналI зэрэтырагъэтыштым, терроризмэм, экстремизмэм,
къолъхъэ тын-Iыхыным, нэмыкI бзэджэшIагъэхэм яшъып-
къэу зэрапэуцужыштыгъэ тыдхыгъэ тель.

Республикэм ипрокуратурэ иЮфышIэхэм ыкIи ивете-
ранхэм псауныгъэ пытэ, насып, щылэкIэ-псэукIэ дэгъу
яIэнэу, акIуачIэ кыкIимычынэу, Адыгеими ти Хэгъэгъу-
шхоу Урысые Федерациеми апае яЮфшIэн гъэхъагъэкIхэр
щашIынхэу тафэлъаIо!

*Адыгэ Республикэм и Президентэу
ТХЪАКIУЩЫНЭ Аслъан*

*Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и
Тхъаматэу Анатолий ИВАНОВ*

ДЗЭКIОЛIХЭР АГУ КЪАГЪЭКIЫЖЪЫГЪЭХ

Илъэс 15-кIэ узэкIэIэбжъымэ,
1995-рэ илъэсым иаужырэ ыкIи
1996-рэ илъэсым иапэрэ мазэхэм, Чэ-
чэным щыкогъэ заом я 131-рэ Мые-
къопэ мотострелковэ бригадэм шы-
цэу нэбгырэ 214-рэ хэкодагъ. Зэ-
уагъэхэм ашыцэу нэбгыритфыр
Урысыем и Лыхъужъ хъугъэх, нэб-
гырабэхэм нэмыкI шытхьуцъэхэр къа-
фагъэшъошагъэх. АР-м и Къэра-
лыгъо Совет — Хасэм иунашъокIэ
ащ къыкIэлъыкогъэ илъэсым къы-
щыублагъэу щылэ мазэм и 2-р я
131-рэ Мыекъопэ бригадэм идзэ-
кIолIхэу Чэчэным щыкогъэ заом
щыфэхыгъэхэм яшIэжъ Мафэу Адыгеим
щыхагъэунэфыкIы.

Хабзэ зэрэхъугъэу, мыгъи дзэ-
кIолIхэм афагъэуцугъэ саугъэтым
дэжъ шIэжъ зэхыхъэ щыкIуагъ. Ащ

хэлэжъагъэх АР-м и Премьер-ми-
нистрэ игуадзэу Алексей Петрусен-
кэр, Къэралыгъо Советым — Ха-
сэм и Тхъаматэу Анатолий Ивано-
выр, зикIалэ мы заом хэкодагъэу,
1990-рэ илъэсхэм Чэчэн Респу-
бликэм конституцием ишапхъэхэр
щыгъэуцугъэнхэм щыдэлажъэ-
щтыгъэ группировкэу «Север»
зыфиорэм ипашэщтыгъэу Констан-
тин Пуликовскэр, Парламентым
идепутатхэр, Правительствэм хэт-
хэр, непэ къулыкъу зыхьырэ дзэ-
кIолIхэр, ветеранхэр, заом хэко-
дагъэхэм янэ-ятэхэр, ялахьылхэр,
динлэжъхэр, Краснодар ыкIи Шыт-
хьалэ къарыкIыгъэхэр.

ШIэжъ зэхыхъэм пстэумэ апэу
дзэкIолIхэу Чэчэн заом хэкода-
гъэхэм ацIэхэр къыщыраIуагъэх, зы

такыкыбэр афэшъыгъуагъэх. Нэу-
жым къэгъушIагъэх АР-м и Пре-
зидент ыкIи Правительствэм ацIэкIэ
Премьер-министрэм игуадзэу Алек-
сей Петрусенкэр, Парламентым
идепутатхэм ацIэкIэ Анатолий Ива-
новыр, дзэкIолIхэм ыкIи зикIалэ
хэкодагъэхэм ацIэкIэ Константин
Пуликовскэр, АР-м иветеранхэм я
Совет итхъаматэу Генрих Барташук,
нэмыкIхэр.

ГушыIэу атыгъэр къызэкIэмы-
кIохэу зыгъэцэкIэгъэ дзэкIолIхэу
зыпсэ зытыгъэхэр тыцымгъушпэн-
хэр, цIыфхэм яшIэжъ къыхэнэнхэр
аныхъ шъхьалэу зэрэщытыр къэгъу-
шIагъэхэм зэкIэми къыхагъэ-
щыгъ.

ХЪУТ Нэфсэт.

ПРАВИТЕЛЬСТВЭ ТЕЛЕГРАММЭХЭР

Лъытэныгъэ зыфэсшIырэ Аслъан Кытэ ыкIор!

*ИлъэсыкIэм ыкIи Иисус Христос къызыхъугъэ мафэм афэшI сыпфэгъушIо!
Псауныгъэ, насып уиIэнхэу, шIулъэгъу ущымыкIэнэу сыпфэлъаIо. ИлъэсыкIэм гъэхъагъэхэр
пшIынхэу, пшIонгъор къыбдэхъунэу, ори къыппнэблагъэхэм ищылэкIэ-псэукIэ дэгъу шъуиIэнэу, ма-
мырэу шъуиIэнэу шъуфэсIо.*

Лъытэныгъэ зыфэсшIырэ Аслъан Кытэ ыкIор!

*ИлъэсыкIэмрэ Иисус Христос къызыхъугъэ мафэмрэ афэшI сыгу къыздэлэу сыпфэгъушIо!
2010-рэ илъэсым Хэгъэгъум нае теклоньыгъагъэхэр, гъэхъагъэхэр пшIынхэу, уигугъагъэхэр къыб-
дэхъунхэу пфэсIо, профессиональнэ, творческэ теклоньыгъэхэм яилъэсэу ар орэхъу.
Ори къыппнэблагъэхэм псауныгъэ пытэ, щылэкIэ-псэукIэ дэгъу шъуиIэнэу сыпфэлъаIо!
Министру Э. С. НАБИУЛЛИНА.*

Лъытэныгъэ зыфэсшIырэ Аслъан Кытэ ыкIор!

*Урысыем имуфтиехэм я Совет ыкIи Урысыем иIахъэу Европэм хахъэрэм щыпсэурэ быслъы-
мэнхэм я Диндэлэжъагъэхэр ацIэкIэ быслъымэн мэфэкIышхоу Къурмэным нае укызызэрэфэгъушIуагъэм
фэшI тхъагъэгъэпсэушхо осIо.*

*Амалэу сIлэр къызфэзгъэфедэзэ, 2010-рэ илъэсыкIэм фэшI сыгу къыздэлэу сыпфэгъушIо!
Таыфагу илэ хъугъэ зэфыщытыкIэхэм осэишхо афэсшIыгъэ, цIыф лъэпкъыбэ зыщыпсэурэ, дин
зэфэшIхъафхэр зыщытэссыр Урысыем хэхъоныгъэ ышIыным нае тиздэлэжъэныгъэ тапэкIи
зызэриушъомбгъуштым сицыхъэ зэрэтелъыр къасIо сшIонгъуагъ.*

*Ори, уигупсэхэм, уиIахъылхэм псауныгъэ пытэ шъуиIэнэу, тыхэгъэгъу нае Iофэу пшIэрэм гъэ-
хъагъэхэр щыпшIынхэу сыпфэлъаIо!*

Мамырэу упсэунэу, Тхъэм ынэшIу къыпщифэнэу пфэсIо.

*Урысыем имуфтийхэм я Совет итхъаматэу, Урысыем иIахъэу Европэм хахъэрэм щыпсэурэ
быслъымэнхэм я Диндэлэжъагъэхэр итхъаматэу, муфтиехэ, шейхэу Равиль ГАЙНУТДИН.*

СОМЭ 89-м НАХЪ МАКIЭ ЫОСЭЩТЭП

Шапхъэхэм адимыштэрэ алкоголь про-
дукциер къамыгъэшIыгъэным ыкIи
цIыфхэм аIэкIэмыгъэхъэгъэным апае
2010-рэ илъэсым щылэ мазэм и 1-м кы-
щегъэжъагъэу Урысыем шацэрэ аркъ ли-
трэныкIо хъурэ бэшэрэбым анахъ осэ
макIэу иIэщтыр сомэ 89-рэ хъунэу агъэ-
нэфагъ. Мы уасэм къыпкъырыкIыхъэзэ
агъэнэфэщт литрэ зэфэшъхъаф зэрыфэ-
рэ бэшэрэбхэм аосэщтыр. Алкоголь про-
дукцием игъэзекIон лыпылхэрэ федераль-
нэ къулыкъум унашъоу ышIыгъэмкIэ сомэ
89-рэ нахъ макIэ зыосэ аркъыр законным
пэшIуекIо. Джы цIыфхэр шафэхэ зыхъукIэ
шапхъэхэм адиштэрэ шъон пыгъэр зехафын
ыкIи аркъ нэпцIым зышагъэзыен
алъэкIышты.

Джыри зэ шъуналэ атешъотэгъадзэ
щылэ мазэм и 1-м кыщегъэжъагъэу сомэ
89-рэ нахъ макIэ зыосэ шъон пыгъэр ту-

чанхэм атеты зэрэмыхъуштыр ыкIи ар мы
уасэм нахъ макIэ зыхъукIэ аркъыр
нэпцIэу зэрэщытыр. Къэралыгъом мыщ
еплъыкIэу фыриIэр къыжъугурыдгъэлон,
щыси къэтхьын. Джырэ лъэхъан аркъым
ыуасэ мыщ фэдэ лъэныкIохэмкIэ къалты-

тэ: спиртым телытэгъэ акцизыр — ли-
трэныкIо хъурэ бэшэрэбым спирт грамм
200 фэдиз хэтын фае, ащ ыуасэ сомэ
42-рэ. Ащ къыдхыгъэагъэ хъакъулахъыр
— ари сомэ 10-м кIэхъэ. Бэшэрэб пэпчэ
акцизнэ маркэр тегъэпкIэгъэн фае — ащ
ыуасэ сомэрэ ныкIорэм нэсы. Мы
зэкIэри къызэхэпIытэжъымэ литрэныкIо
зэрыфэрэ аркъ бэшэрэбым ыуасэ сомэ
54-рэ мэхъу. Продукциер къыдэзгъэ-
кIырэм мы ахъщэр къэралыгъом реты.
Ау етIани тежъугъэгъушIыс апчым
хэшIыкIыгъэ бэшэрэбым осэ гъэнэфагъэ
иI, Iоф зышIэрэ цIыфхэм лэжъапкIэ яп-
тын фае. А зэкIэри зэфэпхысыжъымэ,
сомэ 50 нахъ зымыосэ аркъыр тучанхэм
зэрэтетыр бгъэшIэгъонэу щыт. Анахъ
щынагъор ащ фэдэ шъон пытэм цIыфым
ипсауныгъэ иегъэшхо екIын зэрилгъэ-
кIыштыр ары.

Аркъым анахъ осэ макIэу иIэщтым
игъэнэфэн апэрэ лъэбэкIоу къэралыгъом
ышIыгъэхэм ашыщ. 2010-рэ илъэсым

бэдзэогъум и 1-м нэс мы лъэныкIомкIэ
джыри унэшъо гъэнэфагъэхэр зэраштэ-
щтыр къылуагъ УФ-м иапэрэ вице-пре-
мьерэу Виктор Зубковым. Ахэм ашыщых
спиртым изецэн епхыгъэ лицензиер, «еди-
ная акцизная ставка» зыфиорэр къыды-
хэлъытэгъэныр, аркъ нэпцIыр къыдэ-
зыгъэкIыхэрэм ыкIи зыщэхэрэм админи-
стративнэ ыкIи уголовнэ пшъэдэкIыжъэу
арагъэхьырэр нахъ гъэлъэшыгъэныр, ту-
чанхэм ащацэрэ алкоголь продукциер
зыфэдэм пытагъэ хэлъэу лыпылхэгъэныр,
нэмыкIхэри.

Экспертхэм зэралытэрэмкIэ, аркъым
осэ анахъ макIэу иIэщтыр гъэнэфэгъэным
ыкIи ар зымыгъэцакIэхэрэм пшъэдэкIыжъ
ягъэхыгъэным япхыгъэ унашъоу УФ-м
и Правительствэ ыштагъэм мэхъанэшхо
иIэу щыт. Шапхъэхэм адимыштэу
зыIофшIэн зэхъышхэрэ производителъхэм,
тучанхэм джы пхъашэу зэрадзекIоштыр
къагурылон фае.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

ЗЭЗЭГЪЫНЫГЪЭМ ЗЭДЫКІЭТХАГЪЭХ

ФедерациемкІэ Советымрэ Урысые Федерацием исубъектхэм якъэралыгъо хабзэ ихэб-зэихуыгъэ (лЫкІо) органхэмрэ федеральнэ законодательнэ ІофшІэным ыльэныкІэ зэрэ-зэдэлэжъэштхэм ехылыгъэ зичэзыу зэзэгъыныгъэм ФедерациемкІэ Советым щызэды-кІэтхэгъэх.

ФедерациемкІэ Советым и Тхьаматэу Сергей Мироновым ипэублэ псалгъэ зэрэщыхыгъэу-нэфыкІыгъэмкІэ, мыщ фэдэ зэзэгъыныгъэхэр зыкІызэдашІы-хэрэр Федерацием исубъектхэмрэ Гупчэмрэ законодательствэм хэбоньгъэ егъэшІы-гъэным акІуачІэ зэдырахы-лэным фэшІ. Мыщ фэдэ зэзэгъыныгъэхэр гухэлъ гъэнэфагъ-эхэм атегъэпсыхыгъэх. Регион парламентариехэм ацІэкІэ ФедерациемкІэ Советым зэху-гъоегъэ законодательнэ иници-ативэхэр Къэралыгъо Думэм щыхэллэгъэху рихылыгъэх.

Сергей Михаил ыкІом кы-зэриуагъэмкІэ, джыдэдэм Фе-дерацием исубъектихэм язако-нодательнэ инициативэ 20-м ехъумэ Іоф адашІэ. Ахэм ащы-цэу пІлымэ пэшІорыгъэшъэу ахэплэгъаху ыкІи охгъэ бла-гъэм Къэралыгъо Думэм кы-халхыащтых.

Непэ ехъулІэу Урысые Феде-рацием исубъектхэм азыныкІо нахыбэмэ ащ фэдэ зэзэгъы-ныгъэхэр адашыгъахэ. 2009-рэ илэсым тыгъэгъазэм и 28-м Адыгэ Республикэм и Къэра-лыгъо Со-вет — Хасэм ыцІэкІэ республикэ парламентым испи-керэу А.Г. Ивановым Феде-рациемкІэ Советым ащ фэдэ зэзэгъыныгъэ дишІыгъ.

Мы мэфэ дэдэм законода-тельхэм я Совет зэхэсыгъоу илагъэм ар хэлэжыгъ. Урысые Федерацием и Президентэу Д.А. Медведевым Урысые Федера-цием и Федеральнэ ЗэукІэ фи-гъэхыгъэ Тхылъым иположе-ниехэр зэрагъэцІэжышІхэм ар фэгъэхыгъагъ. Законода-тельхэм я Совет и Тхьаматэу С.М. Мироновым зэхэсыгъор кызылІуыгъэ ыкІи зрищагъ. Ащ зэрэхигъэу-нэфыкІыгъэмкІэ, 2009-рэ илэсым Урысые Феде-рацием и Президент Федераль-

нэ ЗэукІэм фи-гъэхыгъэ Тхылъым УрысыемкІэ стратегиче-скэ мэхъанэшхо иІ. ПІэлъэ кІыхъэм телытагъэу хэгъэгу-м хэбоньгъэ зэришІышт программэ документэу ар щыт.

Урысые Федерацием и Пре-зидентэу Д.А. Медведевыр мы зэхэсыгъом кыщыгушылагъ. Ащ зэрэхигъэу-нэфыкІыгъэмкІэ, тиІофшІэн зэрэлъыдгъэкІотэшт лъэныкІо шъхьалэхэр Президен-тым Федеральнэ ЗэукІэм фи-гъэхыгъэ Тхылъым кыщыхи-гъэщыгъэх. Анахь лъэныкІо шъхьалэр тизэкономикэ гъэкІэ-жыгъэныр ары. ЯтІонэрэ пшъэ-рылыр — тыхэгъэгу социальнэ политикэр нахышІоу щызэхэ-щэгъэныр, ящэнэрэ пшъэры-лыр — политическэ хэбонь-гъэ егъэшІыгъэныр ары.

Урысые Федерацием и Пре-зидент зэрэхигъэу-нэфыкІы-гъэмкІэ, джыдэдэм тэркІэ анахь шъхьалэу щытыр техникэмкІэ ауж тыкызырринэрэр дэгъэзы-жыгъэныр, кризисым тыкыхэ-кІыжыныр ары. Ау кризисым нэмыкІ шІыкІэкІэ, тизэкономикэ зэхъокІыныгъэ фэтшІыгъэ ты-кыхэкІыжыныр фае.

Урысые Федерацием и Пре-зидентэу Д.А. Медведевым ип-салгъэ ІофшІэн зэрамыгъоты-рэм иІофыгъо чІыплэшхо щыригъэу-бытыгъ. Правительствэм кы-гъэхъазырыгъэ программэм ишІуагъэ къэкІо, регионхэм ар ащагъэфедэ. Зигугъу кытшІырэр ІофшІэлпэ чІыплэкІэхэр зэхэщэ-гъэнхэр, ахыщэ ІэпыІэгъухэр ятыгъэнхэр ыкІи общественнэ ІофшІэнхэр зэхэщэгъэнхэр ары. Ау ар икІурэп. Урысые Феде-рацием, федеральнэ гупчэм, ре-гионхэм ІофшІэн зэрамыгъоты-рэм иІофыгъохэр нахышІоу зэшІуахын фае.

Урысые Федерацием и Пре-зидент ипсалгъэ икІэху зэрэщыхы-гъэу-нэфыкІыгъэмкІэ, илэсэу икІырэр хылыгъэу щытыгъ, кы-хыащт илэсри псынкІэштэп. Ащ законодательхэм ариуагъ 2010-рэ илэсым зызэрагъэча-нын, акІуачІэ кызырехыгъэ Іоф зэрашІэн фаер.

*Адыгэ Республикэм и
Къэралыгъо Совет — Хасэм
ипресс-кыулыкъу*

КОМИССИЕХЭР ЗЭХАЩЭХ

Адыгэ Республикэм и Пре-зидент иунашъоу «1993-рэ илэсым кыхъугъэхэр дзэ-учетым хэгъэуцогъэнхэм ехылыгъэ» зыфиІорэм тегъэпсыхыгъэу муниципальнэ районхэмрэ къэлэ-койхэмрэ коммиссиехэр ащы-зэхашэх дзэ-учетым хэгъэ-уцогъэнхэм фэгъэхыгъэу. 2010-рэ илэсым щылэ ма-зэм и 1-м кыщыублагъэу гъэтхапэм и 31-м нэс дзэ-учетым хэгъэуцогъэнхэм епхыгъэ Іофтхьабзэхэр ахэм зэшІуахышІых.

АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм

Илэсэбэ хъугъэу шІуагъэ кытэу гъэсэныгъ-эм ыльэныкІэкІэ Іоф зэришІэрэм, егъэджен-пІуныгъэ Іофыр зэрэзэхэ-щагъэр нахышІу шІыгъэным ышъхьэкІэ и І а х ь ы ш х о з э р э х и ш ы х ь э р э м , кытІэкІэхуыгъэхэрэм япІунрэ яегъэдженрэ-кІэ гъэхъагъэ-хэр зэришІыхэрэм афэшІ Адыгэ Республикэм и Къэ-ралыгъо Совет — Хасэм и Щытху тхылъ фагъэшъошагъ **Чэсэбый Тамыку Юсыф ыкІом**, Теуцожь районымкІэ селоу Краснэм дэт МОУ-у «Гурыт гъэсэ-ныгъэ зыщарагъэгъотырэ еджапІэу N 15-р» зыфиІорэм идиректор.

Илэсэбэ хъугъэу гуеты-ныгъэ фыриІэу Іоф зэри-шІэрэм, чІыплэ зыгъэІоры-шІэжыным иуцунрэ ихэ-хоньгъэрэ иІахышхо зэрахишІыхэрэм ыкІи кы-зыхъугъэр илэсэ 60 зэрэ-хъурэм афэшІ Адыгэ Рес-публикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытху тхылъ фагъэшъошагъ **Бор-родкин Василий Дми-трий ыкІом**, муниципальнэ образованиеу «Еленовскэ кьоджэ псэупІэр» зыфи-Іорэм ипащэ.

ХЭДЗАКІОХЭМ АІУКІАГЪ

Мыекъопэ районымкІэ по-селкэу Каменноостскэм Адыгэ Республикэм и Къэра-лыгъо Совет — Хасэм идепу-татэу, КПРФ-м ифракциеу Парламентым щызэхашагъэм хэтэу Е.И. Саловыр хэдза-кІохэм щалылагъ. Къызэрэу-гъоигъэхэм апашъхэ кызы-щэгущыІэм Евгений Иван ыкІом анахъу кыхигъэщы-гъэхэр коммунистхэм япарла-мент фракцие Іофэу ышІэрэр, хабзэм ыльэныкІэкІэ ар кІэ-щакІо зыфэхъурэ Іофтхьа-бзэхэр, социальнэ Іофыгъоу къэуцухэрэр, Парламент едэ-Іунхэм мэхъанэу яІэр ыкІи нэмыкІхэр арых. Урысые Фе-дерацием и Президентэу Дми-трий Медведевыр кІэщакІо зы-фэхъугъэ Іофтхьабзэхэу Феде-ральнэ ЗэукІэм ыцІэкІэ ари-гъэхыгъэ Тхылъым кы-щыриІотыкІыгъэхэм, Урысыем ишъолгырхэм парламент де-

мократием хэбоньгъэ ащи-шІыным фытегъэпсыхыгъэу щытхэм КПРФ-м ифракцие фыщытыкІэу афыриІэм зынэ-сым ащ зэрэхигъэу-нэфы-кІыгъэмкІэ, депутат-коммуни-стхэм Президентэу Д.А. Мед-ведевым игъоу ыльэгъухэрэм адырагъаштэ. Ахэм зэралы-тэрэмкІэ, фракциехэр зэхэщэ-гъэнхэмкІэ ыкІи Парламентым чІыплэ нэкІэу иІэ хъухэрэм аІухъанхэмкІэ фытыныгъэу партиехэм яІэмкІэ законыр гарантэу зэрэщытым ишІогъэ-шхо къэкІошт хэдзакІохэм яфедэхэр кыдалыгъэзэ депу-татхэм Іофэу ашІэрэм джыри нахь кІэху дэгъухэр фэхъун-хэмкІэ.

ЗэукІэгъум икІэхуым цы-фэу къэкІолагъэхэм яупчІа-бэмэ депутатым джэуап икыу-хэр къаритыжыгъэх.

*Адыгэ Республикэм и
Къэралыгъо Совет — Хасэм
ипресс-кыулыкъу*

«ЕВРОПЭМ ИИЖЪЫРЭ ОРЭДХЭР»

Джары цІэу илагъэр я Х-рэ фестивалэу Польшэм икы-а-лэу Люблин щыкІуагъэм. Адыгэ къэралыгъо университетым ифольклор ансамблэу «Жыгъум» ихудожественнэ пащэу ГъукІэ Замудин ащ хэлэжыгъ.

Ф е с т и в а л ы м кІэщакІо фэхъугъэх Польшэм щызэхэ-щэгъэ фондэу «Музы-ка Кресов» зыфиІорэр («Гупчэм пэчыжъэ чІыплэхэм яорэдхэр» зыфэпІоштыр ары ащ кыкІырэр), Польшэ р е с п у б л и к э м культурэмкІэ ыкІи лъэпкэ искусствэмкІэ и Министерствэ Іэпы-Іэгъу зыфэхъурэ гуп-чэу «Перекресток» зыфиІорэр, Люблин иадминистрация, Люблин ирадио, Ис-ландием культурэмрэ наукэмрэкІэ и Мини-стерствэ ыкІи нэ-мыкІхэр.

Фестивалыр ижы-рэ польскэ орэдхэмкІэ кызыІуахыгъ, ахэм украинскэхэр кыкІэ-лгыкІуагъэх, етІанэ ижырэ адыгэ орэдым чэзыур нэсыгъ.

Замудин кызыэри-ІорэмкІэ, жанрэ зэ-фэшъхьафхэм арылгъ ижырэ орэдхэр фес-тивалым ыщэгъагъэх. Ахэм лІыхъужь эпосэу Нартхэм кыахэ-хыгъэ орэдхэм чІыплэшхо щаубытыгъ.

Фестивалыр зэрэкІуагъэм ыкІи ащ Адыгеим илЫкІо иІахъэу хильхыгъэм ехылыгъэу тигъэзет кыхиутышт.

СИХЪУ Гоцнагъу.

Сурэтыр фестивалым кыщытырахыгъ, сэмэгумкІэ щытыр ГъукІэ Замудин.

КІуачІэ имыІэжъэу лытыгъэнэу

АКЪУ-м и Мыекъопэ къэралыгъо гуманитарнэ-техноло-гическэ колледж чІэс Шъхьэлэхъо Даринэ изачет тхылъэу N 681-р зІІэу чІинагъэм кІуачІэ имыІэжъэу лытыгъэнэу.

Адыгэ Республикэм и Президентрэ Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинетрэ гухэкІышхо ащыхыгъ Урысые Федерацием искусствэхэмкІэ изаслуженнэ ІофышІэшхоу, Адыгэ Республикэм инароднэ артистэу, композиторэу ТыкІо КъэпІлан Сахьидэ ыкІор игъонэмысэу дунаим зэрехыжыгъэр ыкІи щымыІэжыым иунагъорэ иІахылхэмрэ афэтхъаусыхэх.

ПРОИЗВОДСТВЭ-САТЫУ ЗЭПХЫНЫГЪЭХЭР

Апэрэ лъэбэкъухэр шапхъэ шыгъэнхэ фæе

Финанс кризисымрэ щэфаклохэр товархэм къазэрэкълэуагъэхэрэм къызыщыкчыгъэмрэ ялгъэханэ хэти ыкълуагъэ щыгуагъыжыным мэхъанэу илэм хэхъуагъ. Ащ ыпкь къыкълэу 2008-рэ илээсым ыкълэхэм адэжъ Адыгэ Республикэм и Президент пшъэрлыгъу къытфышылгъэм ыгъэнафэщыгъэ чыплэ товаркыдэгъэкълэуагъэхэм къашырэ продукцие лъэпкхэр сатыушыплэхэм нахыбэу ащалуагъэкълэху гъэпсыгъэным тклуагъэ етхылылэныр ыкъл ар кризисым пэшлуклогъэным изы йофыгъо шъхъалэу лъытэгъэныр.

А пшъэрлыгъым игъэцкълэжыны иегъжаплэу лъытэгъэн фæе республикэм ит предприятиехэм къашырэ продукциер Адыгеим исатыушыплэхэм ыкъл нэмыкъл шъолъырхэм ащалуагъэкълэу алгъэкълэу гъэпсыгъэным пæе лэпылгъу афэхъугъэным ехыллэгъэ зэлукълэу Премьер-министрэм дэжъ 2008-рэ илээсым тыгъэгъазэм щызэхашэгъагъэр. Ащ фэдэ зэлукълэхэр республикэм имуниципальнэ образовани 5-м ащылкълуагъэх. Ахэм ахэлэжъгъагъэх предприятиеху товархэр къэзышыхэрэм, сатыушл предприятиехэм япашэхэр, къэралыгъо хэбзэ органхэм яллыкълэхэр. Къалэу Мыекъуапэрэ Джэджэ районимрэ джащ фэдэ зэлукълэху ащылкълуагъэхэм чыплэ товаркыдэгъэкълэуагъэхэм япродукцие лъэпкыкълэхэри къащэгъэлгъэгъагъэх.

А йофыгъохэм пшъэрлыгъ шъхъалэу агъэнафэщыгъэр тиреспубликэ къыщашырэ продукцие лъэпкхэр тучанхэм, щэплэ зэфэшъхъафхэм нахыбэу ащалуагъэкълэху гъэпсыгъэныр ары. Хэгъэунэфыкыгъэн фæе зэрэхъгъэ йофыгъохэм шлогъэ гъэнэфагъэ къызэратыгъэр. Сетевой компаниешхэху «Ашан», ООО-у «Тандер» (тучан купэу «Магнитхэм»), «Спутник» тучанхэм республикэм къыщагъэхъазырэ продукцие лъэпкхэр нахыбэу ащалуагъэкълэху гъэпсыгъэным ехыллэгъэ йофшэныр ауужыр лъэхъаным нах дэгъоу зэхашэгъэ зэрэхъугъэр. Гипермаркетэу «Ашан» зэпхыныгъэ дэгъу дырл ООО-у «Питейный Дом» зыфиорэм, ООО-у «Лимонадышл фабрикэм», ООО-у «Комплекс-Агро» зыфиорэм. Джащ фэдэу гипермаркетэу «Ашан» шылуагъэкълэху ООО-у «Ресурс» зыфиорэм, ОАО-у «Джэджэ» шэ заводым, ООО-у «Тамбовскэм», ЗАО-у «Адыгэ» шэ комбинатым, ЗАО-у «Шэуджэн» шэ заводым япродукцие лъэпкхэр.

Тучанху «Магнитым», республикэм ащ фэдэ тучан 24-рэ ит, илээскълэ узэклэлэбжэмэ Адыгэ Республикэм къыщашырэ гъомылэпхъэ лъэпкхэр ачлэмылгъонхэр къыдыхэтэгъ. Джы а тучан пстэуми ямэклэхэм атеплэгъоштых ООО-у «Питейный Дом», ООО-у «Акватера-Амалъ», ООО-у «Ресурс» зыфилохэрэм, ЗАО-у «Адыгэ» шэ комбинатым, ООО-у «Комплекс-Агро» зыфиорэм, ООО-у «МПК»-у «Мыекъопэ» пивэшл заводым къыдагъэкълэрэ продукцие лъэпкхэр. ЗАО-у «Тандер» гъусэныгъэ зыдишылгъэм къышыблагъэу Адыгеим ыкълэбклэ шыплэ чыплэхэм ащ ащырилэ тучанху «Магнитым» фэдэху щэплэ 40-м ООО-у «МПК»-у «Мыекъопэ» пивэшл заводым ипродукцие ащашэ. Джащ фэдэу тучан купэу «Спутникым» ищашыплэхэм чыплэ товаркыдэгъэкълэуагъэхэм япродукцие игъэкълотыгъэу ащашэ.

Къэлогъэн фæе гъомылэпхъэ продукциехэм къащымыуцуху, нэмыкъл товар

лъэпкхэху республикэм къыщашырэри чыплэм шылуагъэкълэуагъэхэм илофыгъохэр зэрэзэрэхъэхэрэр. Джыр лъэхъаным зигъо дэдэхэм ащыщ псэолъэшл ыкъл гъэдэхъжыны йофшлэхэр гъэцкълэгъэнхэм пæе Адыгеим къыщагъэхъазырэри продукцие лъэпкхэр сатыушл компаниеу «Леруа Мерлен» зыфиорэм шылуагъэкълэху гъэпсыгъэныр. Зэдэлэжъэныгъэм ехыллэгъэ зэпхыныгъэхэр зэдэшылгъэнхэ гухэлтым пæе Адыгэ Республикэм продукцие къыщыдзыхгъэкълэхэрэм ащышху предприятие 15 хэлэжъгъагъ компаниеу «Леруа Мерлен» зэхыцгъэгъэ презентациеу ыкъл тыщэгугъы а сатыушл гупчэшхом имэклэхэм бэрэ пэмтыгъу республикэм къыщашырэ паркетыр, плитусхэр, пчъэхэр ыкъл шъхъаныгъупчъэхэр, краскхэр ыкъл нэмыкъл псэолъэпхъэ материалхэр щэфаклохэм атыралэгъонхэм.

Зигугъу къэтшырэ йофыгъомкълэ хэуаныгъэхэр зэрэшылэхэм уналэ тебдзэн плэкълышт нахь мышлэми, къыныгъохэр шымылэху плон плэкълыштэп. Сатыушл компаниехэм ясетъ ухэуцоныр джырэклэ къынэу щыт. Клоклэ пстэури зэхатлхъэзэ ахэм титовар лъэпкхэр ащашэху дгъэпсын тлэкълыгъэми, йагъэкълэрэм ибагъэ тигъэразэрэп. А къыныгъор дэгъэзыжыгъэным пæе экономикэ хэхъоныгъэхэмкълэ ыкъл сатыумкълэ Министерствэмрэ мэкуэ-мэшынкълэ Министерствэмрэ згъусэху ыкъл товаркыдэгъэкълэуагъэхэр къыхагъэлажъэхэзэ предприятиехэм маркетинг йофшлэныр нахь дэгъоу ащызэхашэгъэным ыкъл сатыушл компаниешхэхэм ямызакъоу, тиреспубликэ ит тучан пстэуми япродукцие ащылгъэкълэуагъэным йофыгъохэр зэрэхъэх. Ащ фэдэ еклэлаклэмкълэ шысэу къэбгъэлэгъон плэкълышт ООО-у «МПК»-у «Мыекъопэ» пивэшл заводыр. Районхэм ащызэхашэрэ зэлукълэхэм чанэу ахэлажъэхэзэ ыкъл нэмыкъл хэклэплэхэр агъэфедэхэзэ, предприятием ипашэхэм республикэм ичыплэ зэфэшъхъафхэм продукциеу ащылгъэкълэуагъэхэм хэпшыкълэу хагъахъо. Заводым 2008-рэ илээсым Адыгэ Республикэм ит сатыушл предприятиехэм мазэм гурытымкълэ декалитрэ мин 1,7-рэ афитупшыгъэмэ, 2009-рэ илээсым хэпшыкълэу ащ хагъэхъуагъ, декалитрэ мин 19,9-м нагъэсыгъ. Лъэшэу дэгъугъэ джащ фэдэ шысэшлукхэм ренэу ахэхъоштыгъэмэ. Ащ тетэу хъуным пæе титоваркыдэгъэкълэуагъэхэм маркетинг йофшлэныр нахь дэгъоу зэхашэн фæе, фитыныгъэу тилэхэм атегъэпсыкыгъэу тэри предприятиехэм тишлуагъэ ядгъэкълышт.

Сатыум ехыллэгъэ законопроект зэхэгъуцуагъэу УФ-м и Къэралыгъо Думэ члэлъ. Ар заштэкълэ, сатыушл се-

тевой компаниехэм йоф адашлэзэ япродукцие ахэмкълэ йагъэкълэныр чыплэ товаркыдэгъэкълэуагъэхэм нахь къафэпсынклэшт. Законом шъхъэу илэхэм ащыщ фэгъэхъыгъ тыхэгъэу къышыдагъэкълэрэ товар лъэпкхэр йугъэкълэуагъэхэм иамалхэр зэрэгъэпсыгъэштхэ шыклэм. Къотэхэм атегъэпсыкыгъэу чыплэ товаркыдэгъэкълэуагъэхэм япродукцие сатыушлхэм ащэн фæеу законом ыгъэпсышт. Арышъ, а йофшлэныр зэрэзэхыцгъэгъэшт шыклэм непэ йоф дэшлэгъэн фæе.

Хуушъхъафыкыгъэу къытегушылэгъэн фæе Адыгэ Республикэм къыщыдагъэкълэрэ алкоголь продукциер чыплэ бэдзэршыплэм нахыбэу шылуагъэкълэу гъэпсыгъэным ехыллэгъэ йофыгъом. Зырызыщэ шыклэм тетэу алкоголь продукциер зэрэлуагъэкълэрэ учёт шыгъэн ыкъл гъэлорышлэгъэн гухэлтым пæе, Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет 2008-рэ илээсым мэкуоугъум и 22-м унашъоу ышылгъэмкълэ алкоголь продукциеу илугъэкълэны тиреспубликэ ишъолъыр зэрэщызэхашэгъэр декларацие шыклэм тетэу къагъэлэгъонэу ыгъэпсыгъ. Ащ ишлуагъэкълэ непэ республикэм ит тучан пэпчэ алкоголь продукцие лъэпкхэху шылуагъэкълэуагъэхэр ыкъл ахэр зыфэдизыр тэшлэ. Гушылэм пæе, 2008-рэ илээсым ия 4-рэ квартал зэкълэ алкоголь продукциеу республикэм шылуагъэкълэуагъэм чыплэм къыщагъэхъазырыгъэу къыхъафгъэр проценти 6,5-рэ хууштыгъэмэ, 2009-рэ илээсым ия 3-рэ квартал ар проценти 10,3-м нэсыгъ. Муниципальнэ образованиехэм сатыур зрашызэхашэгъагъэм къызэригъэлэагъорэмкълэ, Адыгеим къыщагъэхъазырыгъэ алкоголь продукциер зэкълэми анахыбэу зышылгъэкълэуагъэхэр Кошхъэблэ (процент 22,6-рэ), анахь макълэу зышашагъэр Тэхъутэмыкъо (процент 4,5-рэ) районхэр арых. Чыплэм къышыдагъэкълэрэ алкоголь продукциер тучанхэм нахыбэу ащашэу гъэпсыгъэным нахышлэу ытзыныкълэуагъэхэр зэрэфэхъугъэр зы шысэкълэ нафэ къэсшы сшлоигъу. Декларациеу къагыгъэхэм къызэрагъэнэфагъэмкълэ, 2008-рэ илээсым ия 4-рэ квартал «Магнит» зыцлэ тучан 22-м арк литри 5 нахь, ари къуаджэу Хъакурынэхъаблэ дэт тучаныр ары, ащамыщэгъагъэмэ, 2009-рэ илээсым ия 3-рэ квартал тельтыгъэ декларациеу къагыгъэхэм «Магнит» тучан 24-м Адыгеим къыщашыгъэ алкоголь продукциеу литрэ 12233-рэ ащашагъ. Пчъагъэхэр дэхэклахэ фэдэми, ахэм тагъэразэрэп, сыда плэмэ бэклэ ащ нахыбэу йагъэкълэны алгъэкълышт сатыушл предприятиехэмрэ продукциер къызышыхэрэмрэ азыфагу илэ зэпхыныгъэхэр гъэпытэгъэнхэм йоф зэрэдашлэрэр нахь агъэлэшмэ.

Республикэм къышыдагъэкълэрэ продукцие зэфэшъхъафхэр сатыушыплэхэм нахыбэу ащалуагъэкълэху гъэпсыгъэным епхыгъэ политикэу зетхэрэр щэфаклохэмкълэ нахь нэрылэгъу шыгъэным пæе, экономикэ хэхъоныгъэхэмкълэ ыкъл сатыумкълэ Министерствэм «Товары Адыгеим къыщашыгъэ» ылоу зытетхгъэ табличкхэр къаригъэгъэхъазыри, муниципальнэ образованиехэр тилэпылэгъуху тучан пстэуми алгъыдгъэлэгъыгъэх. Ащ гухэлъу фитилагъэр мэклайхэм ател товар пстэуми ахэмылгыхъухъэху, тиреспубликэ къыщашыгъэхэр щэфаклохэм псынклэу къагыотынхэ алгъэкълэуагъэхэр гъэпсыгъэныр ары. Ау а шыклэ закълэмкълэ продукциер

нахыбэу ащэфэу бгъэпсын плэкълыштэп. Республикэм къыщагъэхъазырыгъэ продукциер нахыбэу йагъэкълэу гъэпсыгъэным пæе зэкълэми анахь мэхъэнэ ин зилэр товарым идэгъугъэрэ уасэу илэмрэ щэфаклохэр агъэразэху гъэпсыгъэныр ары.

Ащ ехыллэгъэу зы шысэ къэсхыны слэкълышт. ООО-у «Мамрыкълэм» къыщашырэ дагъэм уасэу илэр тучан зэфэшъхъафхэм хэпшыкълэу ащызэблэу. Зы литрэм уасэу илэр сомэ 38-м къышыблагъэу 57-м нэсы. Ащ тетэу зыкълэхурэр продукциер къыдзыхгъэкълэрэм ащ илугъэкълэны ежъ-ежырэу зэхыщэрэпышъ ары. Ащ тетэу зэрэгъэпсыгъэр нахыбэбэмкълэ зэлпэгъулэгъэштхэр къалэу Краснодар пэблэгъэ муниципальнэ образованиехэр арых. Зырызыщэ шыклэм тетэу йагъэкълэрэ продукцие лъэпкхэр ахэм Краснодар дэт предприятиеху зэхуыбэтэгъэ шыклэм тетэу щэхэрэм къащашэгъы ыкъл ащ ыпкь къыкълэу уасэхэр дэклэуах.

Адыгеим къыщашырэ товар зэфэшъхъафхэр чыплэм нахыбэу шылуагъэкълэху гъэпсыгъэным фэлэжъэрэ йофыгъохэм ащыщ зыгъэпсэфыгъо мафэхэм атефэу ермэлыкхэр зэрэзэхашэхэрэр. Продукциеу илугъэкълэныкълэ ермэлыкхэм яшлуагъэ къызэрэкълорэм имызакъоу, республикэм щыпсэхуэрэм социальнэ мэхъанэ зилэ гъомылэпхъэ лъэпкхэр осэ нахь пыутхэмкълэ ащэфынхэ алгъэкълэ. Гушылэм пæе, 2009-рэ илээсым къыклоклэ зыгъэпсэфыгъо мафэхэм атефэу муниципальнэ ермэлыкыи 132-рэ Адыгеим щызэхашэгъагъ. Ахэм язэхашэн мэхъаншхо зэраратырэм пæе шлукълэ зыцлэ къэлогъэн фæехэм ащышых муниципальнэ образованиеху «Къалэу Мыекъуапэ», «Кошхъэблэ районыр» ыкъл «Мыекъопэ районыр». Зыгъэпсэфыгъо мафэхэм зэхашэрэ ермэлыкхэм пстэуми анахыбэу ыкъл чанэу ахэлажъэх республикэм щызэхашэгъэ фермер ыкъл унэ хызмэтшлэплэхэр. Ахэтых ежъхэм ярайонхэм ащызэхашэхэрэм зэрэхалажъэхэрэм имызакъоу, гъунэгъу муниципальнэ районхэм ащылорэ ермэлыкхэм ахэлажъэхэрэри. Ахэм ащышых ЗАО-у «Адыгэ» шэ комбинатыр, ООО-у «Ресурс» зыфиорэр, Тэхъутэмыкъо районим шызэхашэгъэ ООО-у «Овокон-Юг» зыфиорэр, Мыекъопэ районимкълэ ПТПО-у «Тулскэ хылыгъугъэжъэ комбинатыр», Теуцожэ районимкълэ ФГУП-у «Псыуцхэр зышыххэрэ пчъэжыы лъэпкхэр шыхъугъэнхэм тегъэпсыхъгъэ пчъэжыыху заводыр», Джэджэ районимкълэ ООО-у «Тамбовский» зыфиорэр.

Ылшэкълэ къышыслуагъэхэр къызэфэсхысыжъхэзэ джыри зэ хэсэгъуэнэфыкълэ Адыгеим къышыдагъэкълэрэ продукцие лъэпкхэр чыплэ сатыушыплэхэм нахыбэу ащашэху гъэпсыгъэнымкълэ йофшлэгъэ гъэнэфагъэ зэрэшылэр. Ау тэ зэрэптыгъэрэмкълэ, тапэ илэ йофшлэнышхом ар иублэплэ къодый нылэп. Товаркыдэгъэкълэуагъэхэм амалэу ялэхэр, гъомылэпхъэщэ бэдзэршыплэм зэхашакълэу илэр ыкъл изытет зэхыфыгъэху, Адыгэ Республикэм экономикэ хэхъоныгъэхэмкълэ ыкъл сатыумкълэ и Министерствэ зэрилыгъэрэмкълэ, зэкълэ товару шаплэхэм ащылугъэкълэхэрэм азыфагу Адыгеим къышыдагъэкълэуагъэхэм чыплэу шаубытырэр къыкълэтыклорэ гъунапкъэхэм алгъэгъэсэгъэнхэ фæе: хылыгъу ыкъл хылыгъу-булкэ лъэпкхэр процент 90-м, шэ ыкъл шэхэкълэ продукциер процент 50-м, алкоголь продукциер процент 30-м, пивэр процент 30-м, минеральнэ псыр процент 50-м ыкъл сабий шхыныгъохэр процент 30-м алгъэгъэлэгъыгъэнхэ фæе.

ПСЫУШЪО Юсыф.

Адыгэ Республикэм экономикэ хэхъоныгъэхэмкълэ ыкъл сатыумкълэ иминистрэ игуадз.

Хэти ыцлэ гъашлэ къезытырэр къызыхъуыгъэмрэ идунэй зыхъо-жыгъэмрэ къазыфагу кыриубытэрэ уахътэм къышилэжырэ шлушлагъэр ары. Къахэкых цыфхэм бэ агъэшлагъэу, ау ышлэгъэ хъатэ щымылэу, маклэ ыгъэшлагъэу, ау ышлагъэр бэ дэдэу. Шъхадж ышлагъэм ипэгъокл уасэу цыфхэм фашырэри. Маклэ зыгъэшлагъэу, бэдэдэ зышлагъэхэм зэу ашыщ Цэй Ибрахимэ. Ар къызыхъуыгъэр ильэси 120-рэ хуыгъэ.

Цэй Ибрахимэ идунэе гъашлэ клэкл дэд — ильэс 46-рэ нылэп ыгъэшлагъэр (11.01.1890 — 07.09.1936), ау а гъэшлэ клэклым къыклоцл къогъанэ имылэу лъэпкь фэлажэу лэжыагъэ, лэжыгъэшлуи зэлуигъэклагъ, джа къылэжыгъэм епхыгъэу ыцли къыгъэнагъ къэхъурэ лэуж пэпчэ дыщылэнэу.

Адыгэ гушылэжхэм ахэт «Тубэ хъэсэгощым ухъмыфагъэмэ — уабдзахэп» ылоу. Тубэ хъэсэгощым лахыклэ хэфэгъэ къодыехэп Цэйхэр — хъэсэгощыр резыгъэклогыгъэхэм апчэгу шъыпкъагъэх нахь. Ильэпкь лъапсэ шыгъупшэу Ибрахимэ зыкли къыхэклыгъэп. Ащ фэгъэжыгъэ къэбархэр бэ зыгъэшлэгъэ лыжъхэм къаригъэлоагъэу ытхыжыгъэхэу архивым хэлых. Зыщыщыр щымыгъупшэу, ильэпкь лъапсэ рыгушхоу зэрэщытыгъэр къаушы-хъаты революцием ыпэклэ «Мусульманская газета» (Санкт-Петербург), «Майкопское эхо» (Мыекъуапэ) зыфи-лорэ гъэзетхэм къащыхуытыгъэ статья-хэм, очеркхэм, рассказхэм «И.А.», «Ибрагим Абадзех», «Абадзех» ылозэ зэраклитхэщытыгъэми.

Тубэ клэй дэхэр дэмыфэжхэ зэхъум ллакъохэм ащыщхэр къыдэкхошыкы-гъагъэх. Ахэм Цэйхэри ахэтыгъэх. Къушъхэ чапэр алыгъэу ябылым жъу-гъэхэр агъэхъумэ къылыбыкуатэхэзэ, псыхъо клэй бэклаемэ адэтлысхыагъэх: Шъхъагуашэ, Пчыхъэ яклэйхэм, ащ ыуж Псэкъупсышъхъэ шыпсэуэгъэх. Урысыем адыгъэр зыштэгъэ лъхъаным Цахъо клэй дэсыгъэх. Хым икыжыкын-хэу фэмыехэу бжъэдыгъумэ Цэйхэр къахэхажыгъэх. Апэрэ лъхъаным Лъэустэнхъаблэ тлысыплэ-псэуплэу къыхахыгъ, нэужым Щынджые клжыгъэх. А лъхъан гузэжъогъур, лъэпкь клодым игууз къэбархэр мыплъыкыжыгъэхэу хэтрэ унагъуи илыгъ. Ибрахимэ иса-бынгъом янэ ибыдзыщэу гъомылэ фэхъуги, жъэу къышцагы, псэу зэшъуагы ахэтклухъагъэу а къэбар тхъамыклагъо-хэр ахэтыгъэх, игурышэ-гупшысэхэм, ишэн-нэшанэхэм, изэхэшлэ-шлэныгъэхэм изэгъэфэн лъапсэу фэхъугъэх. Нэужым писателъ зэхъум, лъэпкьым а тхъамыклэгъошхоу пэкълэжыгъэм игутео макъэ Ибрахимэ ытхыгъэ пстэуми плэми хъунэу къахэлукы, шъхъахыжы-псэхыжъэу ежэжыгъэхэм ягумэкл-гухэкл ащызэзошлэ. Цэй Мыхъамэтэу Шынджые зиунагъоклэ къэклогыжыгъэм къуитлэу илагъ — Шъалихъэрэ Хъатитурэ. Шъалихъэрэ нэутхэ хъазырти, ефэн-ды ашлынэу бэклаерэ рагъэджагъ, хэшлыкыи фырилэу, цыфхэми агурылоу иефэндыгъо ригъажыи шъхъае, ильэс 19-м ихъагъэу «ащклэ къэзгъахэрэмклэ сыщылэнэу сыфаеп» ылуи, Быупсыжъ мзэ (Пчыхъалыкыуае мэмэз) пхъэ къэ-латыр щилэу ригъажыи, иамалхэри зэпыфэхы, тутын плантацияхэри нэужым илэ хуыгъэх. Унэ-бгъэгъэ игъэклотыгъэхэр чылэм щырилэу, иунэхэр Екатори-нодари дэтыхэу унэгъо зэлэклэлы ху-гъэ. Шъалихъэ тыркубзэклэ гъэсэныгъэ шлуклае илэу, урыс тхылъыми хэшлыкыи тлэклу фырилэти, иклатэхэм гъэсэныгъэ аритыным лъэшэу пылтыгъ. Ыкъохэри ыпхухэри Екаторинодар гимназиехэм ащыригъаджэщытыгъэ. Ятфэнэрэ сабыеу Цэйхэм яунагъо къыхъуагъ Ибрахимэ. Гупклэу, ыльэгъурэри, зэхихырэри шы-мыгъупшэжъэу, зыфежырэри гъунэм нэсэу зэхимыфэу мыуцоу, лъэшэу са-бый нэутхэу, гуфит-шъхъафитэу зеклоу, нэжгъур дэдэу къежыагъ Ибрахимэ. А лъэныкыо пстэуми зыкызызуахыным-клэ гушъхъэ гъомылэ фэхъугъэ плуныгъэ-гъэсэныгъэу исабынгъом дызэрахъа-

гъэр: ильэсий ыныбжъэ зэхъум щегъэжъа-гъэу Екаторинодар яунэу дэтым гувер-нерхэм шырагъаджэзэ, еджаплэм фагъэ-хъазырыгъ. Ильэси 9 ыныбжъэ охъуфэ, программэ теубытагъэклэ лъэшэу агъэ-хъазыри, 1899-рэ ильэсым уплэкълун зэ-нэкъокъу экзаменхэр ытыхи, еджэплэ хэшпыкыгъэу Александровскэ реальнэ ильэсех училищым иублэплэ класс члэ-хыагъ.

Предмет пстэумкыи Ибрахимэ дэгъу дэдэу еджэщытыгъэ, ау художественнэ литературэр, бзэхэр анахышлу ыльэгъу-щытыгъэх. Общественнэ лэфэу еджаплэм щызэрахъэхэрэм Ибрахимэ чанэу ахэла-жэщытыгъэ. Арэу щытми, еджаплэр къы-ухыныр инасып къыхыгъэп: 1907-рэ ильэсым Ибрахимэ ятэу Шъалихъэ бан-крот хуыгъэ: къалэм дэт унэхэм язакъоп, бгъагъи, тутын лэжыкыплэхоу яли, зы-члэхэ унэм ехъу къамыганэу, зэклары ацагъ. А лъэхъан дэдэм еджаплэми хэ-хъуагъэу щытыгъэ. Ны-тыхэм якомитет лэпылэгъухэр ытэуи къыхэклыщытыгъэ

шъхъае, Ибрахимэ лъэлэу тхылэу ытхы-гъэм зи кыкылыгъэп: еджаплэм щызэха-щэгъэгъэ социал-демократическэ клэлэ-еджэкло организацием Ибрахимэ зэрэ-хэтыр зышлэхэрэм, ащ фэдэ еджаклэм шлушлэ гуклэгъу фэшпыныр амыдэу, лъэлэу тхылэу къышцагъэзыагъ.

Джащ тетэу, аужырэ я 6-рэ классым щеджэзэ, еджаплэр къымыгъухэу Ибра-химэ къычлэкыжыкын фаеу хуыгъэ. Чы-лэм къыгъэзэжыи, ильэситло дэсыгъ унэ-гъо хызмэт лэфхэр ышлэу. Ащ егупсэ-фыллагъэп гъэсэныгъи зилэу, обществен-нэ-политическэ лэфхэм ахэшагъэу ху-гъэ ныбжыкылэр. 1908-рэ ильэсым чы-лэм джэкыжыи, чыплэ зэфэшъхъафы-бэм ашылагъ, лэфыгъо зэфэшъхъафхэр ышлагъ. Щылэныгъэм иикыплэ кыинхэр университет фэхъугъэх Ибрахимэ.

Лъэпкыым ищылэклэ-псэуклэ изытет, тетыгъор зыхэхэм яжъалымыгъэ зеклуагъ, шъхъафыфшлэхуэ, лъэпкыым зыкыб фэзыгъэзагъэхэм яцыфыгъэнчъагъэ, пачыхъэ хабзэм лъэпкь цыкылхэм ады-зэрихъэрэ политикэ зэфэнчъагъэр — джа-хэм машлор къахыригъэхэу зыщиумысы-рэ тхыгъэхэр 1912-рэ ильэсым къыше-гъэжыагъэу хуытыхэу Ибрахимэ еублэ. Санкт-Петербург къышцлэкыщытыгъэ гъэзетэу «Мусульманская газета» зыфи-лорэм статьяхэу «Пятидесятилетняя ад-министративная опека» (1913), «Против злейшей врага» (1913), рассказхэу «Го-ре-интеллигент» (1913), «Автомобиль» (1914) ыкли ахэм анэмыкыхэри, гъэзетэу «Майкопское эхо» зыфилорэм «Ржав-чина» (1916), «Обездоленные» (1916), «В сумерках» (1916) ыкли ахэм анэмыкы-хэри къащыхеутых.

Ибрахимэ изэхэшлыкыи, идунэеплы-клэ зэгъэзэфагъэ ащыхуыгъ, ащыпытагъ шылэклэ-псэуклэу зэхъокыныгъабэ зы-щыхъуыгъэм, Пшызэ шъолъыр, Кырым хэку шъхъафитыныгъэ клэдэо бэнэ жъу-гъэу ащылэуагъэхэу зыхэлэжыагъэхэм. Гугъэр лъагъэу, шлошъхуныгъэр пытэу янеушырэ мэфэ нэфхэр къызысыщт уахътэр къызэрагъэблэгъэным иджэмэ-къэшхо жъым шызэзэрэхъэщытыгъэ. Ныб-жыкылэзэ, клэлэеджэкло социал-демо-кратическэ партием хэшагъэ хуыгъэр а пстэум нахь къызэклагъэблагъ, револю-ционнэ банэм хэтхэм ясатыр ахигъэу-цагъ.

Хэбзаклэр загъэпсым лэфшлэным игу-пчэ иуцагъ. Щынджые къоджэ ревко-мым ипашэу (1918), къушъхъэчлэсмэ ялоф пылэ комиссариатым исекрета-рэу, нэужым икомиссарэу (1918), Куб-черрекомыи и ЦИК ичленэу (1918), Щынджые къоджэ Советым итхъаматэу (1920) лэф ышлагъ. Ахэр лэнаглэхэм ацлэ къодый, ахэм аклыб сыд фэдиз лэфшлэн

зэхэщэна, зэшлохына дэтыр?! Нэужым Пшызэ шъолъыр ятлонэрэу Совет хабзэр зышцагъэуцужыкым, Кубчеррекомым хэ-хъэрэ Къушъхъэчлэсмэ яисполком хэ-тыгъ (1920 — 1922), Адыгэ автоном хэкур загъэпсым, ащ иисполком зэхэщэгъу пчъагъэмэ ячленыгъ, отдел зэфэшъхъаф-хэм эпэшагъ, лэфыгъоклабэмэ язэхэща-клоу, язэшлохаклоу щытыгъ Ибрахимэ...

Адыгэ хэку исполкомыи хэтэу, очылхэм я Коллегие итхъаматэу зыщэ-тым адыгэхэм ятарыхэклэ апэрэу адыга-бзэклэ суд лэфхэр реклохыу Цэй Ибра-химэ ыгъэпсыгъагъ, радиоэкэтынхэр адыгабзэклэ зэхыщэщытыгъэх, ежъ ышъ-хэкклэ къэтын пчъагъэ ышлэ, адыгабзэклэ радиоэкэтынхэм ягъогупэ зэлухыгъ. Адыгэ хэкум изэгъэшлэн пылэ обще-ствэм, лъэпкь музеем язэхэщэн клэщакло фэхъугъэхэм ащыщ Ибрахимэ. Обще-ствэр зызэхашагъэм, 1925-рэ ильэсым, щегъэжыагъэу ответственнэ секретарэу илагъ. Шопэн хъумэ лэфхэр зэклары зе-зыхэщытыгъэр ежъ Ибрахим ары. Лъэпкь

дием адыгэ ныбжыкылэхэр еджакло гъэ-клогъэнхэр, адыгэ пщынаохэм, къамыла-пщэхэм яоркестрэхэр (зы нэмылэми) зэ-хэщэгъэнхэр, школынэ энциклопедическэ гушылалэ зэхэгъэуцогъэныр ыкли ахэм анэмыкыхэри.

Ащ фэд, гушылэм пае, адыгэ лъэпкь сценическэ искусствэр щылэным Цэй Ибрахимэ ильэсыбэрэ фэлэжыагъ, фэ-бэнагъ. Къэралыгъо къулыкыушлэхэр кру-жокэу зэхыщэхэу, ежъ ытхыгъэ пьесэхэ-ри, нэмыкыхэм атхыгъэхэри аригъэгъэу-цоу бэрэ хэтыгъ. Ау ар икыуштыгъэп. Хэо-хэпклэ лэф хэмытэу, лъэлуклэ къэу-гъоигъэхэу шымытхэу, ар ясэнэхъатэу, ехъурэ лэф пымылгынхэу цыфхэр гъэ-хъазырыгъэнхэ фэягъэ. Хэкуи, крайи къащыуцугъэп, гупчэ лэфышлэпны зынэ-мысыгъэ Ибрахимэ зи къыгъэнагъэп лъэпкь искусствэм илэжэклогыщтхэр гъэ-хъазырыгъэнхэ зэрэфаем игумэклэ лъы-мыгъэлэсыгъэу. «Хуыцтэп» алоу памыу-п-

ШЪХЪЭЛЭХЪО Абу

Шлагъэр гъашлэм

зэгъэшлэным ехыллэгъэ лэфыгъуабэмэ афэгъэхыгъэ зэхэфынхэр Обществэм ышлыщытыгъэх, цыф жъугъэхэр зэлуагъа-клэмэ научнэ докладхэр къафашлэу, лэфыгъо гъэшлэгъонхэр зэхэщэщытыгъэх. Ежъ Ибрахими ащ фэдэ зэлуклэгъухэм докладхэр мызэу-мытлоу къащишыгъ. Ахэми язэкъуагъэп: лъэпкь тарихыи ехыллагъэу тхылэ зэфэшъхъафхэм къа-дэхъагъэхэу джы гъотыгъуае хуыгъэхэр къыдэгъэкыжыкыгъэнхэмклэ лэф маклэп Обществэм ышлагъэр. Шлэныгъэ лъапсэрэ гупшысэ куурэклэ ушъагъэхэу ушызы-гъэгъозэрэ гушылапэхэр ялэу тхылэ зэфэ-шъхъафхэр 1927 — 1928-рэ ильэсым Обществэм къыдыгъэкыгъэх: Н. Дубро-виным итхыгъэ къыхэхыгъэу «Черкесы («Адыге», М. Пейсенель илофшлагъэу «Исследования торговли на Черкесско-Абхазском берегу Черного моря в 1750 — 1762 гг.», А. Фонвилэ итхылэу «По-следний год войны Черкесии за незави-симость. 1863 — 1844 гг.», Я. Абра-мовым итхылэу «Кавказские горцы», Л. Люлье итхылэу «Черкесия. Историко-этнографические статьи», Ф. Тарнау и «Воспоминания кавказского офицера», К. Сталь и «Этнографический очерк чер-кесского народа», ежъ Обществэм иот-четхэр. А пстэум Цэй Ибрахимэ илоф-шлэгъэ ин ахэлъ. Обществэм маклэп ышлагъэр, ышлэщытыгъэр, ау шлагъэм на-хыи шлэгъэн фаеу къэнагъэр нахыбэ зэ-пытыгъ. Мышлагъэу, шлэгъэн фаехуэ къэ-нагъэхэм Цэир нахь агъэгумэклыщытыгъ.

Обществэр ильэсищэ зэлажэм къа-гурылуагъ ежъ-ежырэу зэхэхэгъэ ку-пым, сыд фэдизэу ахэм яшпыпкъэнкыи фит, лъэпкыым ыбзэ, ижэрыло творчест-вэ, илитературэ, итарихы, илэшлагъэхэр зэгъэшлэгъэнхэмклэ зехэбгъэн фэе лэфы-гъо пстэури хэо-хапклэклэ ыгъэзэклэн зы-римылыэкыщтыр. лэфшлэплэ гъэнэфа-гъэхэм Обществэм ичленхэр алутхэу, мыдрэр хъатыр лэфыклэ дагъэацклэ-щытыгъэ. Арэушцтэу шымытэу, лъэпкь лэфыгъохэм адэлэжэщт къэралыгъо лэф-шлэплэ-ушэтыплэ зэхэщэгъэным идао ышлэу 1927-рэ ильэсым Адыгэ хэку ис-полкомым «Докладной запискэ» Цэй Ибрахимэ етхы. Ащклэ зэшлохыгъэ зы-мыхъуклэ, бужырэ ильэсыми, 1928-рэ ильэсыми, а лэфыр къэлэтыжыи, хэку лэф-шлэпны, край лэфшлэпны къыганэрэп, ыгъэгупсэфыхэрэп. Джащ тетэу Цэй Ибрахимэ ипхъепсыеклэ непэ «Гума-нитарнэ шлэныгъэмэ апылэ Адыгэ рес-публикэ институтклэ» заджэхэрэр зэхэ-щагъэ хуыгъэ. А «Докладной запискэм» Ибрахимэ къышилэтыгъэхэм ащыщыбэ зэшлохыгъэ хуыгъэ, ау лэфыгъо пчъагъэ непэрэ мафэхэми блэкыплэ имылэу зэ-шлохыгъэн фаеу къэнэжыи. Ахэм ащы-щых, гушылэм пае, киностудием, драмсту-

кыплэщытыгъэми, къыдырагъаштэ фэдэу зашлэм, лэфым дэтхъу-дэлэшъу зыра-гъэшлыщытыгъэ. Ау сыдэу зэхъуи, Ибра-химэ ыгу клодэу лэфым ыуж икыжыкы-гъэп. Ежъ зэрэфаем лэпсынклэ-лэпсын-клэу зэшлуиыхын ымылэкыжыгъэми, ильэ-сиблэ зыфэбэнэгъэ лэфыр къыдэхъугъ: 1933-рэ ильэсым адыгэ театралнэ тех-никум Краснодар (ащыгъум Адыгэ хэ-кум игупчэу щытыгъ ар) къыщызэлэуа-хыгъ. А ильэс дэдэм адыгэ пшгъэщыжы-15-рэ адыгэ клэлэклэ 12-рэ еджэнхэу аштагъэх. Техникумым идиректорэу, лэпэлэсэныгъэмклэ клэлэегъаджэу Ибра-химэ лэф ышлагъ. Пьесэхэу ежъ ытхы-гъэхэри, нэмыкыхэм атхыгъэхэри техни-кумым иеджаклэхэм аригъэгъэуцущытыгъэ. Режиссерэу, зешаклоу, актерэу лъэны-къуабэклэ ахэм ахэлажэщытыгъэ Ибра-химэ. А апэрэ еджаклохэр арых адыгэ лъэпкь сценическэ искусствэм иублэплэ лутыгъэхэр. Ахэм ащыщхэр искусствэм илэжэклогышхохэу, цыф цлэрыло хуыгъэх: Цэй Унай, Талгъэкъо Сулейман, Шъхъа-плэжкыо Хыс, Хъаклэко Аслъан, Шэуджэн Мэджыд ыкли ахэм анэмыкыхэри.

Цэй Ибрахимэ лъэпкь къашъор, лъэпкь оредыр мыкысээнхэм инэу ыналэ тетыгъ. Ахэм ащылэжэщт цыфхэу зэ-чый зыхэлэхэр чылэ дэхъэ-дэклэу Ибра-химэ клэклокыгъэ къыхыгъэщыщыты-гъэх. Аукъодыеклэ ари зэшлопхынэу щы-тыгъэп — янэ-ятэхэр къегъэзэгъыгъоягъ яльфыгъэхэр чылэм дэпщынхэм. Ибра-химэ лыи цлэрылуагъ, теплэхэм илагъ, жэбзэ дэгъу лулъыгъ — ащ ылорэм ны-тыхэр димыхыыхынхэ алээкыщытыгъэп. Джащ тетэу апэрэу профессиональнэ оредыло-къэшъо лъэпкь ансамблэр Цэй Ибрахимэ зэхыщэныри ылэ къыхахыгъ. А лэфшлэгъэ гъэхъэгъэхэм игугъу амышлыныри шлу зыгу имылытхэм ильэс пчъагъэм къадэхъугъ. Ау «шъып-къэр икылыгъ» плэми, къэтэджыкышщт. 1968-рэ ильэсым Клубэ Щэбанэ Иорда-нием къышцлэгъэкыгъэ календарым лоныгъо (сентябрэ) мазэр зыщыригъа-жыэрэм иапэрэ нэклубгъо адыгэ ансам-блэм икарт тет. Ащ клэтхагъ: «Адыгэ хэ-кум иорэдылохэмрэ икыэшъуаклохэмрэ (ансамблэ). Апэрэ зэхэщаклоу илагъэр Цэй Ибрахимэ (1933, Краснодар)». Ары, адыгэ оредылохэмрэ къэшъуаклохэмрэ яансамблэ ипсынэклэчъэуи хуыгъэ Цэй Ибрахимэ.

Лъэпкь культурэм, литературэм, ис-кусствэм яхыллагъэу хъурэ-шлэрэ пстэу-ми япчэгу итэу, изэхашлы, изэхэшлыкыи ахылхэу, лъэпкь лэфыгъохэм чанэу ахэ-лажэщытыгъ Ибрахимэ. Ар къаушыхъаты истатъяу «Праздник черкесской музы-кальной культуры» зыфилорэм, къушъ-хъэчлэ цыф лъэпкыхэм яискусствэ икрай олимпиадэу 1931-рэ ильэсым тыгъэгъа-

зэм и 5 — 11-хэм Ростов щылагъэм «Адыгэхэм ялэпкъ искусств» зыфиорэ докладэу кыбщишыгъэм ыкӀи ахэм анэмыкӀхэми.

ЦӀй Ибрахымэ итхыгъэхэм шӀур къащиухъумэу, ер ащиумысэу, ахэм язехъэкӀо цыфхэр IупкӀэу кыыригъэлъэгъукӀы-хэу, аштэщтым, щагъэзыештым тхылъеджэхэр афиулушыхэу, яшэн-нэшанэхэр зэгъэзэфагъэ хъуным фэлажэщтыгъ. ГукӀэгъур цыфыгъэм иапшгъэр шапхэу зэрэщтыр итхыгъэ ини, итхыгъэ цыкӀуи ащӀпхырищтыгъэ. Ежъ ышъхъкӀи ар шэн-хэбзэ шэпхъагъ: цыф бэрэчэтыгъ, гукӀэгъушхо хэлъыгъ. Ар къэзыушы-хъатырэ шысэ зыгӀу къэзгъэлъэгъон.

Я 20-рэ лӀэшлэгъум ия 20-рэ илъэсхэр гъэблэзэпымычыжъ илъэсыгъэх. Ар дэгъоу къэзышлӀжыыхэрэр е къалотэжъу зэхэзыхыгъэхэр непи къытхэтых. Чылэм дэсхэм ялоф хылыгъ дэдагъ, къалэм дэсхэм карточкӀкӀ хыалыгъу Iахьхэр къаратыштыгъ. Мафэ горэм, ыпӀкӀэ арэуштэу шымытыгъэу, Ибрахымэ иланэ хыалыгъу

разноцветных тюльпанов. Окраска цветов преобладала красная и розовая, что импониовала его чистой, пламенной жизни. Пятый тюльпан — желтый. Он обозначал год разлуки. Поскольку адыгейский просветитель прожил не полных пять десятков лет, поэтому желтый тюльпан был наполовину перевязан алой лентой. В присутствии московских писателей состоялась гражданская панихида. Особенно в весенние дни воскрешается образ жизнелюба Цей. Мы его пронесем до конца дней своих...» зериуагъэм тэтэуи Володе зекӀуагъэ — зыпӀугъэу, щыӀэныгъэ гъогум тезыгъэуцуагъэу ятэу ылыгътэщтыгъэр опсэуфэ шыгъупшагъэп.

Ежъ Ибрахымэ мыпшгъыжъэу лъэпкъ культурэм зэрэфэлажъэрэр ригъэкъу-щтыгъэп. Ар анахъэу зыгъэгумэкӀыштыгъэр лъэпкъ культурэм кырыкӀоштыр ары, ащ фэлэжъэщт IокӀаIакӀэхэр пӀугъэнхэм, гъэхъазырыгъэнхэм инэу ыналэ атетыгъ. А лъэныкъомкӀэ шӀэгъэн фэе Iофыгъохэр зэпыу имыӀэу зэрихъэщты-

алоу комиссиехэм Iоф ашӀэщтыгъ. Ащ фэдэу «Тройкэм» тхылъ кыгъэхъазырыгъ унэгъо куп ячӀыгуи, яунэгъо мылъкуи ала-хынхэшъ ращынхэу. «Тройкэм» кыгъэхъазырыгъэ тхылъыр тэрэзкӀэ ыштагъ хэ-ку исполкомым. Ежъ Ибрахымэ закъу ар зымыштагъэр. ЗакӀдыримыгъаштгъэр кыбщырилотыкӀэу «Особое мнение» етхы 1925-рэ илъэсым шышъхъэIум и 22-м. Юридическэ хэбзэ-бзыпхъэхэр кыди-лытэхэзэ, а унэгъо пстэури ипшынэу зэ-ратемыфэрэр къегъэнафэ Цэим. Ибра-хымэ юриспруденцием хэшылкӀ дэгъу зэрэфыриIэр къыдалыты, Адыгэ хэку судым итхъаматэу Лутцевым 1926-рэ илъэсым жъоныгъуакӀэм и 14-м ытхыгъэ «Отзывым» кызэрэщиIоу «...ЦӀй Иб-рахымэ ШӀалихъэ ыкӀор очылхэм якол-легие хагъэхъагъ, итхъаматэуи агъэнэ-фагъ». Цэим итхыгъэ къыщелӀо Совет ха-бзэр зыщылэ илъэситфым къыкӀоцӀ а чӀыгоу зыфалохэрэр помещикхэм ала-хыгъэх, къафагъэнэгъэ хапӀэхэм ежъ-ежырэу чӀыгур ашӀалэжъэу мӀэпсэух,

(кыдэгъэкӀыгъо фифагъэп), повесть-хэр, рассказхэр, усэхэр. Жанрэу бас-нэр адыгэ литературэм кыкхылъхъагъ, адыгэ кӀэлэцӀыкӀу литературэм иапэрэ лъэбэкъухэр ЦӀй Ибрахымэ къыше-жъэх. Ау а пстэум анахъэу Цэим изэ-чий анахъ кызыщылъэгъуагъэр дра-матургиер ары...

Я XIX-рэ лӀэшлэгъум ыгузэгум кы-щегъэжъагъэу адыгэ лъэпкъым ина-хыбэр КъокӀыпӀэ Благъэм икӀэрал-хэм зэрарыфагъэр тилитературэ илэ-кӀыб темэу щытыгъ. ЦӀй Ибрахымэ итворчествэ нэIуасэ тызыфэхъум на-фэ къытфэхъугъ революцием ыпӀкӀэ ытхыгъи, ыужыкӀи ытхыгъэм инахы-би орэпублицистикэ статья, орэочерк, орэхудожественнэ произведение фae-ми а темэр зэрапхырышчыгъэр. «Шъхэ-закъу» зыфиорэ повестым Лымафэ идунэе щыӀкӀэ гъогу кыгъэлагъо-зэ, адыгэхэр Тыркуем икӀыжыынхэу зэ-рэхъутгъэм игумэкӀ-гупшысэ зэфэдкӀэ пхырешы. Зышъхъэ ифедэ лыхъузэ, лъэпкъым хъадэгъу утын езыхыгъэхэр еумысых. Шам (Сирием) ис адыгэхэм къахэкӀыгъэ тхакӀоу Къат Абдурахман «Мардж» зыфиорэ гъэзетым 1928-рэ илъэсым кышыыхиутыгъэ усэхэм яджэуапэу «Жъэу» зыфиорэ усэр ЦӀй Ибрахымэ а илъэс дэдэм ытхыгъ. Ащ къыщелӀо:

*Уитхъаусыхэ сигунэсэу сеусэ,
Урысшыным адыгэпщыр игъусэу,
ТхымыкӀагъоу къыташӀагъэр*

бэдэд,

*СэлӀэжыфэ сщымыгъупшэныри
синеп.*

Сыд фэдэ тхымыкӀагъуа ащ къы-ташӀагъэу усаком щӀӀӀфэ щымыгъу-пшэнэу ыгу хэтӀысхъагъэр? А упчӀэм иджэуап ежъ авторым иусэ къыщеты:

*Тихэгъэгур хъэнэ-санэ рагъафи,
Унагъохэр жьым фэдэу рапхыхыи,
Хъэм адаишху тицӀыфхэр*

рафыжыи,

*Ипхыхъ-итэкъоу дунаишхом
тытет.*

Лъэпкъым игуузыр ежъ усакоми игууз. А лъэпкъ гуузэу, ныдэлъф гу-узы усаком фэхъутгъэм игумэкӀ орху сатырхэр къепчых:

*Пачыхъэпщымэ яIэшӀагъэ тегъэ-
гырзы,*

*А IэшӀагъэр мыхъужьыхъэу мезуы,
Узыгуаеу зэпӀапчъэу тэиэчы...*

ХэмыжъукӀэу, ренэу зыкыыригъэ-шӀэжъэу лъэпкъ гуузыр Ибрахымэ, ежъ зериIоу, олӀэжыфэ щымыгъупшэу зэ-рихъагъ...

ЦӀй Ибрахымэ илитературнэ-твор-ческэ IофшӀагъэхэм язэхэфын, ятегу-щылэн, уасэ афэшӀыгъэным адыгэ ли-тературнэ критикэм, литературоведени-ем чӀыпӀэ гъэнэфагъэ щуибытыгъ. Сы-дышхъо зырашӀи, Ибрахымэ илӀэжы-гъэ агъэкӀодын алӀэкӀыгъэп. Е зышӀа-гъэм ер бжыгъэу ыцӀэ къытенагъэу къэнагъ, Ибрахымэ ичӀыпӀэ адыгэ культурэм, литературэм щигъотыжыгъ. Ибрахымэ итхылъхэр кыдэкӀых, еджэпӀэ программэхэм ахт, учебник-хэм адэт.

Мы юбилейнэ статьям сэ зигугъу анахъ кышысшӀымэ сшӀоигъуагъэр Цэим ихудожественнэ творчествэ изэ-хэфынэп, ащ автор зэфшъхъафхэм мы илъэсхэм шӀукӀаеу Iоф дашӀагъ. ТхэкӀо инэу, общественнэ ыкӀи къэралыгъо IофышӀэшхоу ЦӀй Ибрахымэ кызы-хъугъэр илъэси 120-рэ зыщыхъурэ ма-фэхэм титхылъеджэхэр щызгъэгъуазэхэ сшӀоигъуагъ лъэпкъ культурэм мы-пшгъыжъэу ар зэрэфэбэнагъэм, лъэп-къым кырыкӀоштым ыгъэгумэкӀырэ цыфэу ар зэрэщтыгъэм, гукӀэгъу-шӀэу, псэемылӀэжъэу идунаи зэрэте-тыгъэм.

Лъэуж дах, лъэуж нэф Ибрахымэ кыгъэнагъэр. Зэ зыльэгъутгъэм, зэхэ-зыхыгъэм шыгъупшэрэп. Ащ илъэпкъ гупшысакӀэ, зекӀуакӀэ, иIофшӀакӀэ щысэтхыпӀ. Ибрахымэ зышымылэ-жыыр зэрэщыӀагъэм нахы бэкӀэ нахы-бэми, ижъуагъо инэф кыкӀичыгъэп, жьогъо гъуазэу непи тил.

ыкӀуагъ, илӀэкӀ

бзыгъэ бэкӀае кытырильхъагъ ибы-сымгуашэу Эдие. Ибрахымэ нэбэ-набэу кыдӀэпльыгъ, Эдие кызэриIотэжы-щтыгъэмкӀэ, ыӀэу хыалыгъум фищигъэр кызэкӀихъажы, «сыд хыалыгъу жъугъа мыр?» ыӀуи къэупчӀагъ. «УмыгумэкӀ, — сӀуагъэ еIо Эдие, — сыхъатмафэ тежъагъ, гъогум карточкэ кышысыгъотыгъ!» «О сыхъатмафэ уежъагъэ шъхъае, ар зышӀо-кӀодыгъэр сыхъатымыгъо ежъагъ. Чылэмэ ямыӀэр иIа ащ?» — гъумытӀымызэ, Иб-рахымэ Iанэм кыпӀэтэджыкӀыгъ. «Къа-штэ мыдэ карточкэри, хыалыгъоу ащкӀэ кыуатыгъэри», — хэгубжыкӀызэ кыӀуи, зэкӀоцӀищыхыи, карточкэм ит адресым-кӀэ зием фихыжыгъ. Зыфихыжыгъэр ныо цыкӀу шъхъэзакъоу щытыгъ. Зы-дэкӀуагъэр мычыжъэу кычӀӀэкӀыгъ, шӀэ-хэу къэсыжыгъ. ПчӀэр кыӀуиубгъукӀи, дунэрэ гушор ынэгъу кыкӀихэу кы-хъажыгъ. «А ныо цыкӀур зэрэгъушӀа-гъэр, зэрэгъушӀагъэр! Джары псапэ зы-фаIорэр! Джы рэхъатэу сышхэн, сшыхы-рэр сцагэ дэхъан». Ныо цыкӀоу карточ-кэр зыфихыжыгъэм Ибрахымэ ахь-рэтыкъокӀэ ышги, ныор щӀӀӀфэ злӀы-кӀохэу, зэрэгъэблагъэхэу хэтыгъэх.

ГукӀэгъугъэу Ибрахымэ хэлъыгъэр къаушыхъатэу къэбарыбэ къэстхыжыгъ, ахэр зекӀэри къэпӀотэжыным охътабэ ищыкӀагъ. Ау джыри зы шысэ къэсымы-хыжыын слӀэкӀыштэп. Хэку исполко-мым искусствэхэмкӀэ иотдел ипашэу Iоф ышӀӀӀӀ, гъэзетым кырагъахъэмэ хъуштмэ-мышъуштмэ упчӀэжъэгъу кы-рихэу кӀалэ горэм кытхыгъэ рассказыр редакцием Ибрахымэ кыфигъэхыгъ. Къахыгъэ тхыгъэм художественнэ лъэ-ныкъом изакъоп шыкӀагъэу иIагъэхэр, грамматическэ ыкӀи синтаксическэ хэ-укъоныгъэхэр хызыгъэх. «Хъуштмэ» ыIоу аримыгъэхыжъэу, а тхыгъэр зие кӀалэр ыдэжъ къагъэкӀонэу ышӀыгъ. КӀалэр, кызэрэнэфагъэмкӀэ, мэкъумэщ техни-кумым щеджэ, ибэ хъурай. КӀалэм иIоф-хэм язытет зэригъэшӀагъ, ыгу кыӀэтыгъ, зыфэжъэгъэ Iофым тыригъэгъушхуагъ, рассказым Iоф дыригъашӀӀӀӀ, хэутыным нигъэсыгъ. Ыналэ тетэу ригъэджэнэу Ибрахымэ кӀалэр иунэ ригъэтӀысхъагъ. Джащ тетэу нэужым писатель ин хъугъэ Владимир Владимирович Коноваловыр ЦӀй Ибрахымэ ыпӀугъ, ылӀэжыгъ. Мэ-фапшӀӀэхэр Ибрахымэ кызыфыкъокӀы-хэми, Володе IэкӀыб кышӀыгъэп. Ибра-хымэ ыцӀэ икӀоу къэтӀэтыжыныр а лъэхъаным джыри кыдӀдэхъугъагъэоп. Джащыгъум Коноваловым откырткэу кысфигъэхъыгъагъэм мырэуштэу кы-щетхы: «...В этом году 75-летие со дня рождения нашего любимого отца и верного наставника Ибрагима Салеховича от-мечали очень хорошо. Трое суток у пор-трета покойного горел светильник из пяти

гъэх: хэкум, крайм, гупчэм культурэмкӀэ, искусствэхэмкӀэ яIофшӀапӀэхэм, куль-турэм, искусствэхэм яIофышӀэшхохэм Ибрахымэ афатхэщтыгъэ. Ащ фэдэу докладной запискэхэу къэралыгъо Iоф-шӀапӀэхэм, композитор инхэу М. Ф. Гне-синым, Г. М. Концевич, Н. Н. Мироно-вым, Тамбый Михаил афитхыгъэ писъмэ-хэу, къыфатхыжыгъэ джэуапхэу ти-ниститут архив хэлъыр макӀӀӀ. Ахэм лъэпкъ культурэм ехыӀлӀэгъэ Iофыгъо инхэр Ибрахымэ къащелӀэтых, гъэсэныгъэ зилэ цыфхэр лъэпкъ культурэм кыхи-гъэлэжъэнхэу аналэ тырарегъадзэ. Ащ фэд, гушылэм пае, адыгэхэр яхэкужэ зэрэра-фыгъэхэм ехыӀлӀэгъэ оперэм пае М. Ф. Гнесиным орэдышъор кытхынэу, ежъ либреттэр ытхынэу Ибрахымэ шыфетхы зы писъмэм, адрэ писъмэм композитор цӀэрыIом щешыны: «О ебгъаджэхэрэм (М. Ф. Гнесиным а лъэхъаным щыригъа-джэщтыгъэх джы ежъ ыцӀэ зыхыырэ му-зыкальнэ еджапӀэм)сыда адыгэ закӀы-хэмытыр? Сыда шӀэгъэн фаер, ахэр о ебгъэдженхэу хъуным пае?»; ящэнэрэ писъмэм тырегъэгъушхухъэ адыгэ орэ-дипшӀэу зэригъэзэфэнэу зыфиуагъэмкӀэ емыхъырэхъышэу Музгизым езэгъынэу, «договор дишӀынэу», орэд текстхэр ежъ Ибрахымэ фигъэхъазырынхэшъ, фигъэ-хынхэу...

Лъэпкъ культурэм изэшӀомых Iофыгъо зэкъодзагъэхэу Ибрахымэ зэшӀуихыгъэри макӀӀӀ, ау къэнагъэр зэрэнахыбэр ышӀӀӀ, ахэм агъэгумэкӀэу, зыгъэпсэф имыӀэу апылтыгъ.

Ибрахымэ писатель Iоф закъом фэ-гъэзагъэу, тхэу унэм исыгъэп. Револю-ционерэу, цыф жъугъэхэм ахэтэу, шы-IэкӀэ-псэукӀым ыпчгъу шъыпкъэ итэу, ихъуни имыхъуни зехишӀӀӀ, ышӀчэу, ер-нахъ макӀэ зэришӀыным, шӀум нахъ зэ-рэхигъэхъоным ябэнэкӀуагъ. УшэтыпӀа-бэмэ арыфагъ, къарыкӀыжыгъ... АщкӀи зы шысэ закъу.

1925-рэ илъэс плъыр-стырхэм, хабзэм «жыыр ыкӀутэу, кӀэр ыгъэчъэу» зыщэ-тым класс зэпыщытхэм азыфагу дэпкъ шӀуцӀэ дэтыгъ. «Народым ипый»-кӀэ зэ-джагъэхэм шъхъас афырыIагъэп. ПыикӀэ алъытагъэм угохъагъэу, удэгъушылагъэу, упогъу шӀыӀгъэу алъэгъуныр хэгъкӀи, IорыIотэжыкӀэ хабзэм лъыӀэсымэ а пным ори гъусэ уфашыштгъагъэ. Нэ-мыкӀырэ цыфхэм ямызакъоу, пыикӀэ зэджэгъэ цыфхэм яIахыл шъыпкъэхэм-ми зашадзыештыгъэ. УимыхъакӀэ уагъэмысагъэкӀи кыпкъоуцон, укъэзы-ухъумэн шыIагъэп. ЫгукӀэ кыпкъоты-ми, ыгу кыпфэгъуми зилажэщтыгъ — хэти ежъ ышъхъэ нахъ шӀоIофыгъ. Джащ фэдэ лъэхъаным хэти зыфэдэм тетэу къэ-нафэ. А лъэхъаным ЦӀй Ибрахымэ Адыгэ хэку исполкомым ичленыгъ. «Тройка»

ахэм якӀалэхэр комсомольцэх, коммуни-стых, хэбзэжъым кызэримыгъэзэжы-щтыр ашӀошъ хъугъэу яхызмэтхэм ащэ-лажъэх. «Арышъ, Совет хабзэм яшӀуагъэ рагъэкӀэу щылӀэхэзэ, жыхыэр лӀэжыын-хэшъ, ахэм яалъфыгъэхэу комсомолым, партием хэтхэр республикэм играждан шъыпкъэхэу хъуштых». Лъэпкъ гупшы-сэр зыдиыгъэу джыри зы IэубытыпӀэ ешӀы Ибрахымэ: ... аужыпкъэм, тэ, адыгэ-хэр, ащ фэдизэу бэ тыхъурӀӀ (зэкӀэмкӀи мин 70-рэ ныӀӀӀ), нэбгыришъэхэр кы-тымыдзэу итгэкъухъанэу (ращынэу агъэ-нэфагъэхэр зэкӀэмкӀи нэбгырэ 600 мэхъух). Ащ фэдэ Iофыгъошхом икӀу фэ-дизэу тыналэ тетымыгъэтэу, сыдэу щыт-ми чӀыпӀэ чыӀэхэм хъадэгъукӀэ ахэр ары-тыдзэхэмэ (армырыми тэ бэ чӀэтынагъэр мамыр лъэхъаным социальнэ узхэм къахэкӀэу, етӀани анахъэу революцион-нэ лъэхъаным тиф узым, граждан заом, карательнэ операциехэм бэдэд ахэкӀо-дагъэр) хъунэу щытӀӀ, арышъ, а Iофыр икӀэрыкӀэ шъыпкъэу зэхэфыгъэн фae (фэ-сакъыпэхэзэ...) АнаӀэ зытырагъэтын фа-ехэр, кыдэмалытытагъэмэ мыхъуштхэр, шӀэгъэн фаери, зэрэшӀэгъэн фаехэри Ибрахымэ итхыгъэ къыщелӀох. Цыфым идунае кырыкӀоштым «Тройкэм» хэт-хэр пымылӀыу, теушъорыкӀуагъэкӀэ умыс-тыхылъэу лӀэкъо заулэм къапалъхъагъэ-хэр Цэим итхыгъэ щызэпырегъазэ, ахэм «ягукӀэгъу-зэхашӀэ» зынэсырэр къегъэ-лъагъошъ, зэфэхысыжъ щешӀы итхыгъэ: «Помещикхэр, етӀани анахъэу пшчыхэм, оркхъэм къахэкӀыгъэхэу чӀыгу бэдэдэ зилӀэхэр къэсыухъумэнхэу арӀӀ, ау сыд фэдэу хъуштми, Комиссиерэ АЧАО-м ихэку исполком и Президиумрэ ашӀыгъэ унашхом дезгъэштэн слӀэкӀыштӀӀ, сыда Iломэ, ЦИК-мрэ СССР-м и СНК-рэ, гъэ-тхапэм и 30-м, 1925-рэ илъэсым кыда-гъэкӀыгъэ декретым истатыхъу 3-м,5-м, 9-м кызыфалохэрэм зы лъэныкъо за-къокӀи ар тефэрэпышъ ары».

Революцием ишъхъалэу зекӀэри зэхэ-зыхъаджыхэрэм, уахъхэм имэшӀожьокоу кыижъэжыкӀырэм укъамыгъаштэу ащ фэдэ лъэбэкъу пшыныр лыгъэ къодыеп, псэемылӀэжыныгъ нахъ. Щысэу къэд-гъэлъэгъогъэ зытӀумышым (Ибрахымэ ыгъэхъэгъэ пстэури къэпчгъын плъэкӀы-щтӀӀ!) къаушыхъаты ЦӀй Ибрахымэ чы-жъэрыплъэу, лъэпкъ гупшысэ, къэралы-гъо акъыл зилэ цыфэу зэрэщтыгъэр, зэрӀлыгушхуагъэр, зэрӀпсэемылӀэ-жыгъгъэр.

Къэралыгъо Iофышхоу ышӀэхэрэм ада-кӀоу, иныбжыкӀэгъум кызыдиштгъэ литературнэ-творческэ IофшӀэныри ЦӀй Ибрахымэ сыдигъокӀи IэкӀыб ышыгъэп. Адыгэ литературэм лӀэжы-гъэшхо щышӀыгъ. Жанрэ пстэумкӀи Цэир тхэщтыгъэ: романэу «ХъацӀыкӀу Хъадж»

Псауныгъэм икъэухъумэн ыкӀи социальнэ хэхъоныгъэхэм альэныкӀокӀэ лъыплъэн (надзор) пшъэрлӀхэр зилэ, цыфхэм медицинэ ыкӀи социальнэ лэпылэгъу ягъэгъотыгъэнымкӀэ фитыныгъэу ялэхэр къэухъумэгъэнхэм фэгъээзэгъэ федеральнэ къулыкӀур — Росздравнадзорыр — зыщылэр илътэситф хьугъэ. Ащ нэпэ илофшлӀкӀэ республикэ гъээтхэм яжурналистхэм къафилотагъ Росздравнадзорым Адыгэ РеспубликэмкӀэ и ГъэлорышлӀпӀэ ипашэу Шымыгъэху Айтэч.

ШЫМЫГЪЭХЪУ АЙТЭЧ:

«Цыфхэм медицинэ лэпылэгъу тэрэз агъотын фае»

— Къэралыгъо, муниципальнэ ыкӀи унэе организации 450-м ехъумэ медицинэ ыкӀи социальнэ лэпылэгъу цыфхэм зэрагъэгъотырэм, лэзэгъу уцхэм ыкӀи медицинэ лэмэ-псымэхэм яшэн законом дштрэ-димыштэрэм талыплъэныр типшъэрлӀ. ТиофшлӀнкӀэ федеральнэ закон 40 фэдизмэ, джаш нахъ мымакӀэу шыт унашъоу Урысые Федерацием шашагъэхэм, нормативнэ правовой акти 100 фэдизмэ тарэгъуазэ. Гъэ-лорышлӀпӀэм испециалистхэм Иоф дашлагъ ыкӀи шэпхэ уцугъэхэр шылэ хьугъэ медицинэм ыльэныкӀокӀэ ИофшлӀн зэфэшхьафхэр зыгъэцкӀэнэу фаехэм (ИофшлӀн лъэпкӀи 4-мкӀэ) лицензиэхэр ятыгъэным фэгъэхьыгъэу. Цыфхэм ящыкӀэгъэ лэзэгъу уцхэр ягъэгъотыгъэнхэм фитегъэпсыхьэгъэ программэхэм япхыгъэ Иофхьабзэхэр гъэцкӀагъэ зэрэхъухэрэм, медицинэм шагъэфедэрэ пкыгъохэм, лэзэгъу уцхэм ядэгъугъэ уплъэкӀунгъэным, шапхэхэм адимыштэхэрэр, лэзэгъу уц нэпцӀхэр тыдкӀи шыгъэзыгъэ хъунхэм Иоф адэгъэшлэ.

— **ТызэрэщыгъуазэмкӀэ, Айтэч, нэмыкӀ лъэныкӀуи шъуи-ИофшлӀн джы кыхэхьагъ.**

— Ары, зыныбжэ имыкӀугъэ кӀэлэцӀыкӀу сымаджэхэм, джаш фэдэу ышъхъэ ифӀо-фашлӀхэр ежъ-ежырэу зыфэзымышлэжышъухэрэм япхыгъэ органхэм япшъэрлӀхэр зэрагъэцкӀэхэрэм тылгыплъэныр типшъэрлӀхэм къахагъэхьагъ. Ащ фэдэ уплъэкӀунхэр икыгъэ илътэсым тфэгъогогъо зэхэтшагъэх, хэу-кӀоныгъэу кыхэдгъэщыгъэхэмкӀи унэшъо гъэнэфагъэхэр тшыгъэх.

Псауныгъэр къэухъумэгъэным ыльэныкӀокӀэ угушылэн хъумэ, кӀэу тиофшлӀн кыхэхьагъэр лицензированиемкӀэ федеральнэ органхэм ашӀщтыгъэхэм ащышхэр джы субъектхэм афэгъээзэгъэхэ зэрэхъугъэр ары. Федеральнэ законом къызэрэдилыгъэрэм тетэу, икыгъэ илътэсым къышгъэгъагъэу, муниципальнэ ыкӀи мыкӀэ-ралыгъо учреждениехэм медицинэ ыкӀи фармацевтичскэ ИофшлӀнэу агъэцкӀэхэр уплъэкӀугъэныр субъектхэм якъэралыгъо органхэм афэгъэзагъэ хьугъэ. Ащ фэдэ уплъэкӀунхэм тэ къахэдгъэубитэн тызыфимытыр псауныгъэр къэухъумэгъэнымкӀэ федеральнэ учреждениехэм яаптекхэмрэ зэхэл (оптовэ) шыкӀлэм тетэу лэзэгъу уцхэр зыщэхэрэмрэ.

Мы лъэхъаным лицензиэхэр зытырэ органэу шытыр Адыгэ Республикэм псауныгъэр къэухъумэгъэнымкӀэ и Министерствэ ары. Тэ тыуплъэкӀурэр ахэм япшъэрлӀхэр зэрагъэцкӀэхэр ары.

— **УплэкӀун ыкӀи лъыплъэн**

(надзор) лъэныкӀомкӀэ сьд фэдэ Иофшлагъа зигугъу къэпшӀын лъэкӀыщтыр?

— Росздравнадзорым Адыгэ РеспубликэмкӀэ и ГъэлорышлӀпӀэ 2006-рэ илътэсым къышгъэгъагъэ зылажъэрэр. А уахътэм кыкӀоцӀ псауныгъэр къэухъумэгъэным фэгъэхьыгъэ законодательствэр гъэ-цкӀагъэ зэрэхъурэм епхыгъэ уплъэкӀун 1800-рэ ашӀыгъ. Медицинэ лэпылэгъоу цыфхэм арагъэгъотыгъэм изытет епхыгъэу мы илътэсым организации 18-мэ административнэ пшъэдэкӀыжэ ядгъэхьыгъ. Ахэм ахэтых псауныгъэр къэухъумэгъэнымкӀэ къэралыгъо учреждениехэр, гъэсэнныгъэм исистемэ хэхъэрэ учреждениехэр, ведомственнэ организациехэр. УплэкӀунхэм язэфхьысыжъхэм ялытыгъэу ахэм япашэхэм законом кыдылтыгъэрэ пшъэдэкӀыжэ ахыгъ.

Социальнэ хэхъоныгъэм исфэрэ хэхъэрэ учреждениехэм альэныкӀокӀэ уплъэкӀунхэм афэгъэхьыгъэу къэсӀон слъэкӀыщтыр социальнэ фӀо-фашлӀхэм ягъэцкӀэнкӀэ шылэ къэралыгъо шапхэхэр мыукогъэнхэм тиофшлӀхэр зэрэлъыплӀхэрэр ары. Мы лъэхъаным ащ фэдэ ИофшлӀным лъэхъаншхо ил. Кыхэхгъэщыгъэн фае цыфхэр социальнэу къэухъумэгъэнхэм иучреждениеу Адыгеим итхэм янахьыбэм медицинэ фӀо-фашлӀхэри агъэцкӀэнхэм ифитыныгъэ зэрӀлэр, лицензиэхэр къызэрэдахыгъэхэр. Тэ уплъэкӀунэу зэхэтшагъэхэм язэфхьысыжъхэм къахӀэлыкӀуагъ социальнэ учреждениехэм гъэцкӀэжыкын ИофшлӀнхэр ащыкӀонхэр, ахэм ачӀэхэм шылэкӀэ амалэу ялэхэр нахьышлӀ шыгъэным епхыгъэ Иофхьабзэ зэфэшхьафхэр зэшӀохыгъэнхэр.

— **ГъэлорышлӀпӀэм ипшъэрлӀ шъхьагъэхэм ащыщ лэзэгъу уцэу республикэм къырацхэрэм, къышгъэцкӀокӀыхэрэм ядэгъугъэ-ядэгъэ, шапхэхэм адиттэ-адимыштэхэрэр гъэун-фыгъэныр. Аптекхэм лэзэгъу уц нэпцӀхэр атемьлӀныхэм, цыфхэр ахэм ащыухъумэгъэнхэм апӀае сыда шъушлӀэр?**

— Ары, лэзэгъу уц нэпцӀхэр кыхэхгъэщыгъэнхэр ыкӀи ахэр аптекхэм ачӀомыгъэлыгъэнхэр типшъэрлӀ шъхьагъэхэм ащыш. Ащ фэдэ ИофшлӀныр тэгъэцкӀэ Адыгэ Республикэм и МВД ыкӀи къэралыгъо учреждениеу «Адыгэ Республикэм псауныгъэр къэухъумэгъэнымкӀэ и Министерствэ иконтрольнэ-аналитическэ лабораторий» зыфӀлорэм илофышлӀхэмрэ тызэгъусэхэу. Мы илътэсым кыкӀоцӀ лэзэгъу уц зэфэшхьаф 1119-рэ тыуплъэкӀугъэ. лэзэгъу уц нэпцӀ ахэм къахэкӀыгъэп, ау зэрбгъэфедэнэу шыт уахътэр икы-

гъэу лэзэгъу уц лъэпкӀый кыхагъэщыгъэти, ахэр къафэзыщагъэхэм афызэкӀагъэкӀожыгъэх.

— **лэзэгъу уцхэм ауасэ зэрэхъорэм цыфхэр лъэпшӀу егъэгъу-мэкӀых. Сыда ащ фэгъэхьыгъэу къэпшӀон лъэкӀыщтыр, Айтэч?**

— Мазэ къэс мониторинг тэ-шӀы стационар лэзэплэ учреждениехэм, аптекхэм ачӀэлэ лэзэгъу уцхэр зыфэдэхэм ыкӀи ахэм уасэу ялэм афэгъэхьыгъэу. Ащ фэдэ ИофшлӀным аптекэ ыкӀи лэзэплэ-профилактическэ учреждение 25-рэ кыхэхлажэ. Мониторингым ишӀуагъэкӀэ Иофхэм язытет нахъ куоу зэдгъэшлэн ыкӀи нахьышлӀм ыльэныкӀокӀэ ахэм зэхьокӀыныгъэ афэхъуным епхыгъэ унашӀохэр тшӀынхэ амал тэгъоты. Оптовэ базэхэм лэзэгъу уцхэм ауасэ игъэу-цункӀэ шапхэхэу шылӀхэр амыу-кӀонхэм фэгъэхьыгъэ уплъэкӀунхэр тиспециалистхэм ашӀыхэ зыхьукӀэ, республикэ прокуратурэр, Федеральнэ антимонополенэ къулыкӀур ыкӀи республикэм игъэцкӀэкӀо хэбзэ органхэр лэпылэгъу кытфэхьух.

— **Цыфхэм ятхьаусыхэхэм язэхъфьны шъуи-ИофшлӀн хэхъ...**

— Илътэсу икыгъэм нэбгырэ 46-мэ ятхьаусыхэ тхыльхэр кыт-лукӀагъэх. Ахэм янахьыбэу зымыгъэрэзэрэр медицинэ лэпылэгъоу къаратыгъэм идэгъугъ ары. Процент 13-р зэрымыразэр медикэ-социальнэ экспертизем зэфэхьысыжъэу ышӀыгъэр ары. Адрэхэр афэгъэхьыгъагъэх фэгъэкӀотэныгъэ зилэхэм ящыкӀэгъэ лэзэгъу уцхэр зэ-рамыгъотыхэрэм, нэмыкӀ Иофыгъохэм.

Медицинэ фӀо-фашлӀхэм афэгъэхьыгъэу кыхэхгъэхьожыгъэн фае ахэм ядэгъугъэ-ядэгъэ имы-закъоу, а фӀо-фашлӀхэм ягъэцкӀэн зэрэзэхъагъэр, лэзэплэ уч-реждениехэм ащылажъэхэрэм ащышхэм къуалъхэ аратын фаеу зэрэхъурэр цыфхэм ятхьаусыхэхэм къазэрэщӀлорэр. Ахэм афэдэу зыкытфэзыгъэзагъэхэм ятхьаусыхэхэр законодательствэм къызэрэдилыгътэрэм тетэу зэхэтфых.

ИкӀэухым кыхэхгъэхьожы сшӀоигъу Росздравнадзорым Адыгэ РеспубликэмкӀэ и ГъэлорышлӀпӀэ иматериальнэ-техническэ базэ зэрэпыгъэрэр, илофышлӀхэм яухьазырыныгъэкӀи япчъагъэкӀи хэхъоныгъэхэр зеришӀы-хэрэр. Тэ сайт тил (<http://01.reg.roszdravnadzor.ru>), цыфхэр «цы-хьэшлӀгъу телефонэу» 57-15-87-мкӀи кытеонхэ, ягумэкӀхэм та-щагъэгъозэн альэкӀыщт.

— **Тхьауегъэпсэу, Айтэч, уахътэ кыхэхгъэкӀи гуцылэгъу укызыэрэтфэхьугъэмкӀэ.**

ЖАКӀЭМЫКӀО Аминэ.

Сабий ыгъыплэ унэм сызэрэцӀэфэгъагъэр

(Лыжъым игукъэкӀыж)

Заор къызежъэм Краснодар тыдэсыгъ. Апэрэхэм ащы-щэу сятэ заом ащэгъагъ. Нэмыщхэр къалэм къэсыхэ зэхъум сянэ чылэм сищэжыгъ. ЕтӀанэ тидзэмэ нэмыщхэр Краснодар дафыжыгъэхэу сянэ зызэхехым ащ къэдгъээ-жыгъ. Къалэм унэ къутагъэу дэтыгъэр багъэ. ЗыщыуплӀы-хэмэ гур цыкӀу ышӀэу, тхьамыкӀашъо кытеуагъэу чэфын-чъагъэр шъхьарытыгъ.

Къызыдгъээжыгъэр мэфэ зауэ нахъ мыхьугъэу сянэ тхьаусыхакӀо кӀон фаеу хьугъэ. Сэ илътэсх сыныбжыгъ. Зыпари сыкызыфигъэнэн шылагъэп. Сянэ тигъунэгъу шъэ-ожыем къэкӀожыфэ кысылыплӀэнэу елӀэлугъ. Ащ илътэс 12 горэ ыныбжыгъэн фае. Ащ сыкызыфигъани, ежыр тхьаусыхакӀо кӀуагъэ. ТӀэкӀурэ шъэожыем къыздэджэгъу фэдэу зишӀыгъ, ау сэ урысыбзэр хъатэу сшӀӀщтыгъэп. СышӀомыгъэшлӀгъоныжэ хьазырэу къысээщыгъэу кӀалэ горэ ежъ илэгъу хъунэу кыхьагъ. Урам горэм танкхэр ры-кӀоштхэшъ кӀонхэшъ яплӀынхэу кырилуагъ. Сэри сызды-ращажы тежыагъ. Ау сызэрягъусэр шӀэхэу ащыгъупшагъ. Ежхэр зэготэу гушылӀхэзэ макӀох. Сэ сышӀыкӀуба, сакӀэ-хьан слӀэкӀырӀеп, салъэчъэ. ЕтӀани дзэкӀолӀхэр урамым бэу рэкӀох. Ахэм сятэ ахэслӀгъон сшӀолышъ, загъорэ сахэ-плӀэ. КӀалэмэ сыкышанэ шъхьае, сяджэн сӀомэ ачӀэ сшӀэ-рӀеп. Ежхэр къызэплӀэкӀыхэрӀеп, сэ счъэ зэпыт. Цыфхэр тазыфагу зэпымыоу кыдахьэх. Джаушгъу сакӀэмыхьашъуэз, сыпшӀы сыкышынагъ.

Урам къуапэм шагъэзагъэм е занкӀэу кӀуагъэхэмэ сшӀэ-рӀеп, слӀэгъужыкхэрӀеп. Сыщытызэ сезэщыгъ, ау къэзгъо-тыжыкхэу сэгугъэ. КъагъээжыкӀмэ къэслӀгъунхэу сӀошъ, а зы кварталым сытемыкӀэу сырыкӀомэ сыкырыкӀожызэ бэрэ сытетыгъ. ЩӀэджэгъоуж хьугъэ, мзэхэ кӀэху фежыагъ. Сэри сыгу клодыгъэ, сыгынагъэу езгъэжыагъ.

Урыс нью цыкӀу горэ тыгъэгъазэ ышӀэу урам къуапэм шысыгъэти, ипхъэнтӀэкӀу цыкӀу ыштэжы ежъэжыгъ. Ащ къысэхулагъэм гу лытагъэу къыслыплӀӀщтыгъэн фае. Зыгорэхэр шъабэу къысӀохэзэ, сӀапэ кыубыти ядэжэ сыз-дицагъ. ЯлэмкӀэ сигъэшхагъ, шай сыригъэшъуагъ. СызэпитхьэкӀыхыи, кӀэлэ тыкыр горэ исыти ащ ыналэ къы-стыригъэтынэу кырилуи сигъэгъолыгъ. СыпшӀыгъ, сы-пагъ, мӀалаки чъыи сылагъ, сӀлэхэкӀыгъэр бэти, дэгъоу сышхи плӀэ фабэм сызыхэгъуалъхэм шӀэхэу сыхэчъыагъ. Ау жъэу сыкӀэушыжыгъ.

Сянэ зэрэгъушӀтыр, ар егъашӀэми сымылӀгъужыкхэу хъун зэрилӀэкӀыштыр, сятэ къэкӀожымыи сэ зэрэсымылӀгъ-гъуштыр, сызэрэкӀодыгъэр ыгу къызэрэоштыр... джахэм сягушшысэзэ, шъэфэу сэгъы. Сыгу кыдэлъэтыштым фэд.

Нью цыкӀур жъэу кытэдэжыгъ. ТшӀхын тфигъэхьазыри, икӀали кыгъэушыгъ. Дахэу зыгорэхэр къысӀомэ, сшъхъэ лэ кышӀифэзэ сигъэшхагъ. ЕтӀанэ кӀалэр сигъусэу зыгорэм тежыагъ. ЧыжъэкӀаеу тыкӀуагъ. КӀалэм загъорэ ыпшӀэ сидигъэтӀысхьэщтыгъэ, зыпшъыкӀэ лъэсэу сыкӀоштыгъэ. Джаушгъу сабий унэм (детдомым) тынэси сычищагъ. Арилуагъэр сшӀэрӀеп, ау бзылфыгъэ горэ къысӀкӀуалӀи да-хэу къыздэгъушӀлэмэ, лэ кысӀифэзэ унэ горэм сыришагъ. Ащ сабийбэ исыгъ. Зыгорэхэр арилуи, сахитӀупшыхьагъ. КӀэлэцӀыкӀухэм сыкъауцухьагъ, яджэгъуалӀэхэр къысфашӀхы, сыздагъэджэгунэу сӀэ кӀелӀх, кысӀэджэх. Синыбджэгъуш-хуагъэхэу сашӀокӀодыгъагъэу сыкъагъотыжыкӀмэ фэдэу къысӀгъушӀлыкӀых, къысфачӀых. Нэбгырэ пӀпчэ сигуапэ горэ ышӀэ шӀоигъу. Сысабийба, тӀэкӀу-тӀэкӀуэзэ сыгу къэ-жъугъ, садӀэджеоуи езгъэжыагъ.

Мафэм плӀлэ тагъэшхагъ, тхьу тыкыри, ли кытатыгъэх. Ахэр сэ зысымылӀгъугъэр бэшӀэгъагъэ. Чэщым пӀэтэхьом ычӀлэгъ клеенкэ кычӀалъхыи, плӀэ фыжыкӀбзэм сыхагъэ-гъолъхьагъ. Ау кӀым-сым къызэрэхъоу сигумӀкӀмэ къагъэ-зэжыгъ. Джьри сянэрэ сятэрэ сыгу кыкӀыгъэ. Сшъхъэ кымыхэрэ шылӀп. МыдыкӀэ сызэмьсэгъэ клеенкэр къыс-кӀӀплъыхьагъ. ЗӀкӀэри зэхэхьагъэ, сычыен слӀэкӀырӀеп.

Сыдэу шытми, нӀф кӀэшыгъ. Апэу нӀхх-гушхэу, гу-шӀубзыоу, шъабэу кӀэлӀпӀур къысӀкӀолӀагъ, къыздэгъушӀлэ, къысфаскызэ зысигъэфӀэжыгъ. Тыгуасэ фӀэдэкӀабзэу сабийхэм сызэтырахыштыгъэ, къысшыгушӀлыкӀыштыгъэх. КӀалэхэми тӀэкӀу сясагъэу, сигумӀкӀи нахъ упӀэбжагъэу щӀаджагъо зышыхьурэ уахътэм сянэ, сыкызэригъотыгъэ-ри сшӀэрӀеп, къакуи тӀуми тигушӀлогъошхоу тӀадэжэ сишъ-жыгъ.

Ар зыхьугъэм илътэсипшӀ пчъагъэ тешӀагъ. Сэри жьы сыхьугъ. Ау а цыф шлагъоу сызэрихьылӀгъагъэхэр, а са-бийхэр къызэрэстегуӀыхьэщтыгъэхэр дахэкӀэ сыгу къэкӀы-жы. Лъэхъэнэ кынышхом, заом игъом, «шъхьадж ышъхъэ зэрэфхьэхьыж» зыфалорэм фӀдагъ. Арэу шытми, зӀкӀэми гукӀэгъу къысфашӀыгъ. Сызыщагъэри кӀэлэцӀыкӀугъ нӀлӀп, ау документи кыкӀлӀупчӀагъэхэп, унэм сыкычӀагъэнагъ. СызылукӀагъэхэм гуӀлӀшӀугъэу, цыфыгъэу, шъэбагъэу ахэ-лыгъгъэр згъэшлагъоу бэрэ сынэгъу кыкӀлӀуоужы.

ЕтӀани къэралыгъо зэхэкъутагъэу заом илыгъэ зыщы-кӀорэм сабий ибэмэ ашхыни, къабзэу зыхӀалынхи хабзэм къафигъотынхэ ыльэкӀыштыгъэ. А сабийхэм ахэт ИофшлӀ-хэми иунагъо тхьамыкӀагъо имылӀэу, ышхын икӀоу зри-гъотылӀгъэу ахэмытыгъэми, дэхӀуалӀэхэу, гукӀэгъушхорэ, щӀагъэрэ, шъэбагъэрэ зэрӀахьыгъэхэр, джырэ тидунай ебгъапшэмэ, умыгъэшлӀгъонэу шытӀеп.

Къэзылотагъэр МЕРКИЦКЭ Рахьмэт.

Пуныгъэм ехьыплэгъэ идеехэу адыгэ гушылэжъхэм ахэльхэр

(КъызыкълэтыкIорэр тыгъэгъазэм и 23-м къыдэкIыгъэ номерым ит).

«УКЫТЭ ЗИЭМ НАСЫП И!» (*«Укытэ зиэм насып илэщ»*). Укытэр зыфэдэм ыкIи ащ цыфхэм язэфыштыкIэкIэ мэхъанэу илэм ехьылагъэу философхэм, психологхэм, педагогхэм атхыгъэр макIэп. **Укытэ зыфалорэр** цыфым зекIокIэ-шлыкIэ хабзэу («зэфыштыкIэ» пIомэ нахь тэрэзынкIэ хьун) обществом илэхэм адимыштэу, ежъ ышъхъэ ыгъэпыутыжъэу, зэрэзекIуагъэр къызыгурыло-жыгъэ нэуж **зэхэшIэныгъэу** ыгу къышчыгъэр ары. А зэхэшIэныгъэр хьылэу кIэхэкIы цыфым: зыфэрэзэжъэп, изекIуакIэ емыкIоу елгытэ, зегъэмысэ икIоу зэремыгушшысыгъэмкIэ, кIэгъожъы ащ фэдэу зэрэзекIуагъэм. Цыфым (личностым) укытэ кIэхэкIэу мэхъу нэмыкI цыфхэр (гушылэм пае, ежъ илахьыл, иньобджэгъу) мытэрэзэу зэрэзекIуагъэхэм пае. Цыфым укытэ зэхышIэу мэхъу блэкIыгъэ зэманым емыкIоу зэрэзекIуагъэр ыгу къызыкIыжъыерэм дэжы. **Укытэр — личностым шэн дэгъоу хэлъным фаехэм ащыш**, ар цыфыгъэм итамыгъэ шъыпкъ, сьд фэдэрэ цыфыми (зышъхъэ уасэ фэзышIыжъэу, цыфхэм алоштым шIолыкIырэм) укытэ хэлъны фае (ары къарыкIырэр нэмыкI адыгэ гушылэжъхэу: *«Укытэр загощым хьакощым исыгъ»*, *«Укытэ зымылэм цыфыгъэ илэп»* зыфэллошхэм).

Укытэр цыфым егъэшIэрэ шэнэу хэлъны фаеу адыгэ лъэпкъ педагогикэм теубытагъэ хэлэу зэрипорэм ишы-хьат *«Укытэ зилэр хьэм ыпашъхьы цэукIытэ»* (Адыгэ гушылэжъхэр. — Мыекъяуапэ, 1978. — С. 120) зыфилорэ гушылэжъыри. А уахътэм цыфым емыкIу зыкIимышIэрэр цыфхэм алоштыр арэп, цыфхэр къызэреплъыштыр арэп. Ахэм къальэгъурэп, къэ-зылэгъурэр, хьэр, зымылотэжъыштыр ары. ЗышчыукIыгъэрэ ежъ ышъхъэ (уры-сыбзэкIэ: **«перед самим собой»**), ицIы-фыгъэ напэ, укытэр егъэшIэрэ шэнэу зэрэхэлъыр (а сыхъатым зыщIэныгъэ къызхигъафэу арэп) ары.

Мы гушшысэу зигугъу тшIыгъэм ехьылагъэу француз гхэкIошхоу Мишель Монтень мыщ фэдэу етхы: «Хэти цыфышIоу зашIуигъэшIыным пае обществовэр зышчызIукIэрэ уахътэм дэгъоу зыкIыгъэлэгъон ылъэкIышты; ау угурэ упсэрэкIэ цыф шъыпкъэу ушы-тыныр — джары цыфым ищытхэу пстэумэ анахь лъэгаплэр. А лъэгаплэм нахь пэгъунэгъу теуцуаплэр — ащ фэдэу о уиунагъо сьд фэдэрэ мафэми, сьд фэдэрэ IофымкIи ушышты-ныр ары» (Монтень М. Опыты: в 2 т. Т.2. Кн.3 /Пер. с фр. — М.: ТЕРРА, 1996. — С. 23).

Гушылэжъым пуныгъэ мэхъанэшхо иI. **«УКЫТЭ ЗИЭР ХЬЭМ ЫПАШЪХЪЭ ЦЭУКЫТЭ»** (*«Укытэ зилэр хьэм ыпашъхьы цэукIытэ»*). Мы гушылэжъым пуныгъэм фэгъэ-хьыгъэ идееу хэлъным ехьылагъэу еплъ гушылэжъэу «Укытэ зиэм насып и!» («Укытэ зиэм насып илэщ») зыфилорэм ианализ.

«УЛАЖЪЭМЭ — ЛЫЖЪ ПШХЫН. УМЫЛАЖЪЭМЭ — ЛАЖЪЭ ПЛЪЭГЪУН» (*«Улажъэмэ — лыжъ пшхыни, умылажъэмэ — лажъэ плъэгъуны»*). Анахь шэн дэгъухэу адыгэ хабзэм ыгъэлъаплэрэмэ ащыш цыфым лэжъэныр шIу ылъэгъуныр, лэжъакIэ ышIэныр, лэжъэным рылсэурэ лэжъакохэм лъытэныгъэ афи-шыныр.

«Лэжъэныр цыфым ишылэныгъэ ылтапс» аIоти, народнэ педагогхэр ныбжыкIэхэм яушгыштыгъэх. А идеер народым ахилъхьагъ гушылэжъхэу: **«Улажъэмэ — лыжъ пшхын, умылажъэмэ — лажъэ плъэгъун»** (*«Улажъэмэ — лыжъ пшхыни, умылажъэмэ — лажъэ бгъэуэтыни»*); **«ПофшIа-кIэ»** **«ЗымышIэрэм шIа-кIэ и Iус»** («ЛэжъэкIэмышIэ шIа-кIэ и Iус»); **«Чыгур игъом зыжъоу, жъуагъэр игъом хэзылхьэрэм исамэ мэбагъо»** («Шыр и чэзыгум зывэм, вагъэр и гъуэм зысэм и самэ мэбагъу») зыфэллошхэм ыкIи нэмыкIэхэми.

Мы адыгэ гушылэжъхэу къэтхьы-гъэхэм афэдэхэу нэмыкI цыф лъэпкъ-хэми ялэх. «Будешь трудиться — будешь кормиться», — аIо урысхэм. «Без труда не проживешь», «Без труда жди худа», — аIо украинцэхэм. Тигъунэгъу къэрэщаехэм: «Джай ишлеген — къыштокъ болур» («Гъэмафэм лэжъагъэм, кIымафэм ышхын илэщт»), — аIо. «Адгъыл зырхарджыуа дыгъчадаха-рым» («Чыгум ешIушIэрэр мэлэкIэ лэштэп»), — аIо абазэхэм. «Трудыр ары зыгъашхэрэр цыфыр», — аIо аварцэхэм, «Шъхъэклафэ къыпашIы-ныр уикIасэмэ — трудыр шIу плъэгъун фае», — аIо даргинцэхэм.

«Хабзэ зымышIэрэр жантIэм мэ-тысы» (**«ХабзэмышIэр жантIа-кIуш»**). «ЖантIэ», «жыантIэ» — къэ-бэртэжэбзэкIэ, зыфалорэр унэм е Iанэм нахь тIысыпIэ лъаплэу нахьыжъыр, хьакIэр зыдагъэтысырэ чIыплэу илэр ары. ЕгъэшIэрэ хабзэу щыт адыгэ-хэмкIэ нахьыжъыр жантIэм агъэты-сыныр. **«Нахьыжъым жантIэр ий»** («Нэхьыжъым жыантIэр ейш»), — еIо адыгэ гушылэжъым адыгабзэкIи къэ-бэртэжэбзэкIи. Пэсэрэ цыф общест-вэм изман къэтэджырэ ныбжыкIэ-хэр шылэкIэ-псэукIэм зэрэфагъэхъа-зырыр системэу шылагъэм хахъэщтыгъэ лIакхом, **«ШыфI»** лъэпкъым ятрадице-хэр, яхабзэхэр, ятаурыхъхэр кIалэхэм ашIэныр (арагъэшIэныр). Адыгэ гушы-лэжъхэу, мы зэхэтфырэм нэмыкIыхэу: *«ХэбзэмышIэр емыкIухь»*, *«Хэбзэмы-шIэр шIыкIай»*, *«Хабзэ зымышIэрэр шъхъанэкI»*, *«ХабзэмышIэ цытхъу-хьым хъэгулыфэм фо хекIэ»* (къэбэр-тэе гушылэжъ), *«ХэбзэмышIэ цыт-хъулыгъым хьантхъупсым шъоу хелъхъэ»* зыфилу; хабзэхэр зымышIэ-рэ, зымыгъэцэкIэрэ цыфхэм зэряджэ-хэрэ гушылэхэр: «ХэбзэмышIэ» («ха-бзэмышIэ»), «хабзэнчъэ» («хабзэншэ»), «жантIа-кIо» («жыантIа-кIо»), адыга-бзэм зэрыхъгъэхэрэм къаушыхъаты а пуныгъэ идеер зэхэтфырэ гушылэжъым зэрыхэлъырэр.

Арэу щыт пэтыми, тэ тилъэхъани хэбзэмышIэ жантIа-кIохэр нахь макIэ хъугъэп. КъэкIошт лэжъанэхэм ахэм япчъагъэ нахьыбэ хъушты къытIэхъу-хьэрэ адыгэ ныбжыкIэхэм адыгэ лъэп-къыр зыфэдэр, адыгабзэр, адыгэ ха-бзэхэр ятымыгъашIэмэ, ахэр адыгабзэ-кIэ мыгушылэмэ, адыгэ хабзэхэм ары-мыгуаэхэмэ.

Гушылэжъыр адыгэ ныбжыкIэхэр цыфыгъэм, шъырытыныгъэм афэлIу-гъэнхэмкIэ, адыгэ хабзэхэм лъытэны-гъэ афашIэу гъэсэгъэнхэмкIэ унагъо-хэми еджаплэхэми ащыбгъэфедэн плъэкIышты.

«ХЫМАIЭР IЭГЪАТХЪЭ ШЪХЪАЕКIЭ ГУГЪАТХЪЭП» (*«Хамэлэр Iэгъэпсэху шъхъэкIэ, гу-гъэпсэхукъым»*). Мы гушылэжъыр адыгабзэкIэ зэрэтхыгъэ шIыкIэр («Хы-маIэр Iэгъатхъэ шъхъакIэ гугъатхъэп» зыфилорэр ары) «Адыгэ гушылэжъхэр

ыIоу 1957-рэ ыкIи 1978-рэ илгъэхэм къыдэкIыгъагъэхэм къарытхыгъ. Къэ-бэртэе вариантым «Хамэлэр Iэгъэ-псэху шъхъэкIэ...» еIо. КъэшIэгъошIоп адыгэ гушылэжъым икIэлэ-кIитIур кIы-зэтемыфэрэр. Ау сэ къызэрэсшIошIы-рэмкIэ, **«Iэгъатхъэ»** зыфилорэм икIоу къыкIырэп «хымаIэм» (хымэ цыфым) тфилэжъырэм ишIуагъэ, **регъэхъу**, «Iэ-гъэпсэф»-ым нахь тэрэзэу къегъэлъа-гъо. Къэбэртэе вариантым зэрипорэм фэдэу «Iэгъэпсэф» мыдрэ адыгэ ва-риантым ылонкIэ пэрыохъу шыIэп. «Урыс-адыгэ гушылалъ» ыIоу Одэжъ-дэкIо Хь.Д. иредакциекIэ Москва 1960-рэ илгъэсым къышдыдэкIыгъагъэм **«не покладая рук»** зыфилорэ урыс къэлэуакIэр — **«гъэпсэф имыIэу»** еIошъ, адыгабзэкIэ зэредзэкIы (еплъ: нэкIубгъор 804).

Шуныгъэ идееу гушылэжъым хэлъ-пыр: хымаIэм (хымэ цыфым) пфи-шIэрэм (ебгъашIэрэм), пIэхэм гъэ-псэфыгъо къареты шъхъакIэ, угу-кIэ уигъэрэзэштэп. Арышъ, уилошIэн о зымыгъэулэуным пае хымэ цыфым ебгъэшIэн нахьы, о пIэхэмкIэ зыфэл-шIэжъымэ нахьышIу. Iофым фэлэпIа-сэу зыгорэ къэпштагъэмэ — ышIэрэм ульыплъэн, зэришIыгъэм идэгъугъэ уушIэжъыкIун фае.

Ащ нэмыкIэу гушылэжъым хэлъ пун-ныгъэ идеер — **хэтрэ цыфи Iофэу ышIэрэр дэгъоу ышIэныр ары**. Тыгу къэдгъэкIыжъын ижъырэ грек лы Iушэу Питтак — «Сьд анахь дэгъу пстэумэ?» — аIуи зеупчIыхэм — **«ПшIэрэр дэгъоу пшIэныр ары»** зэ-рилогъагъэр.

«Хыем гъогу егъоты» (*«Хейм гъуэгъу егъуэт»*). «Хые» («Хей» къэ-бэртэжэбзэкIэ) зыфэллошт гушылэм: **«лажъэ зымылэ»** — къыкIырэр. Ащ фэдэ цыфхэу, лажъэхэмэ шхъжыхэу, зымы лые рамыхыгъэу адыгэ чылэхэм макIэп адэсыгъэхэр. Гушылэжъым зыфилорэр — **лажъэ зымылэу агъэмы-сэрэр ары** — нахь гурылогъошIу хъу-ным пае адыгэ гушылэжъхэу «Хыем гъогу егъоты» (Хейм гъуэгъу егъуэт), «Хыем ылъэ мэуцу» («Хейм и лъэ мэу») зыфэллоштхэм ыкIи нэмыкIэхэм лъапсэ афэхъугъэ хъугъэ-шIагъэхэм ащыш горэм икIэбар кIэкIэу къэтхьын.

Тальэустэныштым ихьадэ къоджэ-кIоцIым, псылушгом пэгъунэгъоу, къы-щагъотыжъыгъ. ЗыкIаукIыгъэри, зыу-кIыгъэри ашIэрэп. «ЗекIо шыIэу къау-кIыгъ» аIоу агъэлукIэ зышIошъ хъун шылагъэп. Пщыр зыукIыгъэм илгъэуж ыпхъэнкIыжышъугъэти, «Iофым сы-щыгъуаз» ылонэу зыгори Тальэустэн-хэм къякIоллагъэп. «Хэта мы мыхъо-мышIагъэр тэ къытэзышIэшъунэу къау-джэм дэсыр?» аIуи IэпэкIэ лы фэдэу дэсыр къальытагъ. ЫкIэм, Азэпщ ыкIо Гъудэбердым гунафэ фашIыгъ. Та-льэустэнхэм якIэлэ-гъуалэр Гъудэбер-дым къешэ хъугъэ. Къешэ пэтыми, гу тырашIыхъэщтыгъэп: ащ зиухъумэ-жыын ымылгъэжыныу ихабзэщтыгъэп, цыкIу-шъоукIуэ укIыплэ ипщэн плъэ-кIынуу шытыгъэп, убгъодхъапэу иму-рад гу тепшIыхъагъэми, узыпэмылгъэ-шын лIэу шытыгъ.

— Оры пщыр зыукIыгъэр, пфэдгъэ-гуштыгъэ, зыгъэхъазыр! — къыфаоп-чыгъ Гъудэбердым. Ащ ыужым Гъу-дэберд (пщыр зыкIаукIыгъэри, зыу-кIыгъэри ышIэ пэтызэ, лъыгъэчъэ лые къуаджэм шхъэщыхыным пае) хэкур ыбгыни, Къырым хъаным дэжъ илгъэ фэдызэкIэ шылагъэ: **Къыгъэзэжъыр, къуаджэу зышальфыгъэм гъашIэр щигъэкIуагъ**. ТхъэмыкIэхэм якIэгъэ-къонэу псэугъэ. Хэкум пый къыфы-

къокIымэ, Азэпщ ыкIор къэбэртэе шыудзэм пащэ фэхъуштыгъ. Ащ фэдэ зао горэм, хэкум ифитыныгъэ пае Гъу-дэбердыр хэкIодагъ.

Гушылэжъэу зэхэтфырэм хэлъ пуны-гъэ идеехэр ныбжыкIэхэр шъыпкъа-гъэм, зэфагъэм ыкIи нэмыкI цыфыгъэ шэнхэм афэлIугъэнымкIэ бгъэфедэнхэ плъэкIышты.

«ХЭКУМ ЕМЫКIУ КЪЫ-ЛЪЫСМЭ ПСЭЕМЫБЛЭЖЪЭУ КЪЕЖЪ» (*«Хэкум емыкIу къылыс-мэ псэемыблэжъэу къышчыжъ»*). Адыгэ лъахэр шIу альэгъоу, зышчыкIагъэм дэжъ апсэ емыблэжъхэу ащ къышъ-хъэщыуцон алгъэкIыхэу ныбжыкIэ-хэр плугъэным адыгэ народнэ педаго-гикэм мэхъанэшхо ритыштыгъэ. А иде-ем адыгэ Iорылуатэм чIыплэшоу шеу-быты. Лъахэм ехьылагъэу оредыжъ-хэу, гушылэжъхэу, къоджэхъхэу, пшысэ-хэу бэ шыIэр. Ахэм сабыйхэр нэлуасэ афашIыштыгъэх адыгэ чIыгум иприро-дэ зыфэдэм, адыгэ лъэпкъхэм чIыплэу аIыгъым, хабзэхэу ахэлъхэм, адыгэм ипсихикэ, идунэеплъыкIэ ыкIи нэмыкI нэшанэхэу адыгэ чIыгумрэ адыгэ лъэп-къымрэ ялэхэм. Ащ инэу ишIуагъэ къа-кIоштыгъэ ныбжыкIэхэр адыгэ чIыгур, адыгэ лъахэр шIу альэгъухэу плугъэнхэмкIэ.

Народым иIорылуатэ макIэп къызэ-рышчыгъэлъагъорэр лъахэр ухъумагъэ хъуным пае адыгэ лъэпкъым ыкIо-хэмрэ ыпхъухэмрэ ащ шIульэгъуны-гъэшхом дыкIыгъоу, шъыпкъэгъэ ин фырылэн фаеу. АщкIэ гъэшIэгъонэу щытыр адыгэ пшысэхэм геройхэу ахэт-хэм, сьд фэдэрэ хэгъэгъу ифагъэхэ-ми, сьд фэдызэу тхъапIэ агъотыгъэми, адыгэ чIыгум къагъэзэжъы.

Адыгэ гушылэжъхэми а идеер — лъахэр шIу плъэгъун, тьдэ ушыIэми лъахэм къэбгъэзэжъын (зышчыкIа-гъэм дэжъ) зэрэфаер — икIоу ахэлъ. Ар «Бланэр зышальфырэм екIужы» («Бланэр зышальфху йокIуж»), «Хымэ хэку сышчытхъэн нахьы тыхъужъ сы-щэрэлI» («Хамэ хэку сышчытхъэ нэхьы, сыхъужъ сышчылэ») зыфилорэ гушы-лэжъхэм къаушыхъаты.

Адыгэ народым иньыжыкIэхэр егъасэх лъахэр къагъэгъунэным фэ-хъазырынхэу, лъахэм пае алгъэкI къа-мыгъэнэнэу. Пшысэхэу ыкIи къэбархэу **«Мышъэострэ инджылызымрэ»**, **«Къоджэбэрдыхъо Мыхъамэт икIэ-бар»**, **«Джамболэт икIэбар»**, **«ЕкIэ-нэкIэ зэшхэм якIэбар»** ыкIи нэмыкI-хэми ягеройхэр лъахэр къагъэгъунэ-ным, емыкIу къальа-мыгъэсыным пае зыфэмыхъазыр шыIэп, апсэ еблэжы-хэрэп.

Анахэу патриотизмэр къышчыла-гъорэр — лъахэмкIэ лъэхъэнэ хьылгъэ-хэм адэжъ, цыфхэм акIуачIи ялIыгъи Iоф кьинэу родинэм къыфыкъокIыгъэм рахьылIэн фаеу зышчыхъурэм дэжъ. ЕгъэшIэрэ адыгэ патриотическэ тради-цием (**«Хэкум емыкIу къылыс-мэ псэемыблэжъэу къежъ»**) тетэу адыгэ лъэпкъым ыкIохэмрэ ыпхъухэмрэ 1941 — 1945-рэ илгъэхэм шыIэгъэ Хэ-гъэгъу ззошхом лIыхъужыныгъэ бэу щызэрахъагъ (Еплъ ащ ехьылагъэу: **Шорэ Ибрахым**. Адыгэ лъэпкъым истнопедагогикэ. — Мыекъяуапэ, 1993. Н.165 — 166).

Гушылэжъэу зэхэтфырэм — **«Хэкум емыкIу къылыс-мэ псэемыблэжъэу къежъ»** («Хэкум емыкIу къылыс-мэ псэемыблэжъу къышчыжъ») зыфилорэм ныбжыкIэхэм джэпсалгъэ къафешIы апсэ емыблэжыныхэу лъахэм ар ишчы-кIагъэ хъумэ.

(Джыри къыкIэлъыкIошты).

Гандбол. Суперлигэр

ШІУАХЬЫРЭР БАЩЭБА?

«Адыиф» Мыекьуапэ — «Ростов-Дон» Ростов-на-Дону — 31:36 (19:14, 12:22).

Тыгьэгъазэм и 29-м Мыекьуапэ щызэдешлагъэх.

«Адыиф», къэлэпчъэутхэр: Буряченко, Ковалева. Ешлагъэхэр: Мартыненко — 10/11, Романенко — 1/3, Игнатченко — 7/14, Гусакова — 0/2, Гарбуз — 8/13, Бурсикова — 0, Еремченко — 3/8, Косенкова — 0, Дьякова — 1/3, Нехорошева — 1/4, Мельникова — 0.

«Адыифым» теклоныгъэр кыдихын ытэклыщтэу тыпчыгъыштыгъэми, ауужырэ такыкхэм гумэкыгъуабэ кытфахыгъ.

— Ігоуитфыклэ «Адыифыр» тапэ итыгъ, — ело «Ростов-Дон» икьэлэпчъэутэу Галина Габисовам. — Мыекьуапэ испортсменкэхэр икьэлэпчъэутэу. Тэ тикомандэ зэдиштэу спортсменкэ маклэп хэтыр. Тренерхэм зэблахушгъэ ешлагъэхэр псынклэу къагъотых. «Адыифым» иешлагъэх хигъэхуагъэми, теклоныгъэр тшлуиыным фэмыхъазырыгъэу кысшыгъу.

Г. Габисовар Урысыем ихэшыпкыгъэ командэ щешлэу зэп зэрэтлэгъугъэр, ащ иеплтыклэхэм тэри адетэгъаштэ. М. Мартыненкэр, А. Игнатченкэр, М. Гарбуз, нэмыкхэри «Адыифым» дэгъоу щешлагъэх, ау ежхэм

анахь лъэш командэм теклонхэ алъэкыгъэп.

«Кубань» гъэгъумэкыгъэ кьодыеп

«Адыиф» Мыекьуапэ — «Кубань» Краснодар — 22:24 (11:13, 11:11).

Шылэ мазэм и 5-м Мыекьуапэ щызэлуклагъэх.

«Адыиф», къэлэпчъэутхэр: Рюхина, Буряченко. Ешлагъэхэр: Мартыненко — 2/3, Романенко — 3/6, Игнатченко — 5/10, Сысоева — 1/7, Гарбуз — 6/18, Мельникова — 0, Гусакова — 0/1, Дьякова — 0, Нехорошева — 1/5.

Пчъагъэр — 17:17, ешлэгъур аухынклэ къэнагъэр такыкь 15. «Кубань» щешлэхэрэ Ксения Белаям, Анна Сень, Светлана Смирновам, нэмыкхэми тико-

мандэ агъэгъумэкыгъэр кьодыеп, Ігуаор хъагъэм радзэ. «Кубань» икьэлэпчъэутэу Наталья Тормозовар дэгъу дэдэу ешлэ. Тигандболисткэхэр благъэу къэлэпчъэм еклух, ау хъагъэм Ігуаор радзэн алъэкыгъэр. Анахъу тызымыгъэрэзагъэр тиспортсменкэхэр «Кубань» икьэлэпчъэу зеклухэклэ Ігуаор башцэрэ зэфадзыжъэу, гущысэгъэ икьу ахэмылэу къэлэпчъэм зэрэдаштыгъэхэр, Ігуаор Іэшлэху зэрэчланэщтыгъэр ары.

Секундэ 26-рэ кызынэм Ма-

рия Гарбуз метрибл тазыр дзыныр ыгъэцклагъ. Марие къэлэпчъэутэу Н. Тормозовам ылакьо Ігуаор тыригъафи, къэлэпчъэутэу А. уахътэм пчъагъэр 22:23-у щытыгъ. «Кубань» ыпэклэ кыллынэуи, А. Сень тазырклэ тикъэлэпчъэ Ігуаор кыдидзэнэуи игъо ифагъ. «Кубань» бысымхэм агъэгъумэкыгъэ кьодыеп, кышлуахын алъэкыныуи амалхэр ялагъэх.

«Адыифым» изичэзыу ешлэгъу щылэ мазэм и 16-м Мыекьуапэ щыклошгъ.

«Адыифыр» «Кубань» дешлэ.

Футбол. Кымэфэ ешлэгъухэр

Футболыр зикласэхэр ешлэгъухэм ашлогъэшлэгъонэу яплых.

2010-рэ илээсым апэрэ ешлэгъуху футбол командэм ялагъэхэр гъэшлэгъонэу кьуагъэх. Апэрэ чышлэхэр кьыдзыхышгъэхэр нахь къахышгъэхэми, чемпион хъуштыр къэшлэгъошлэп. Шылэ мазэм и 17-м упчлэмэ яджэуапхэр зэдгъэшлэгъухэр.

Шылэ мазэм и 3-м апшээрэ купым хэт командэхэр зэрешлагъэхэр:

«Урожай» — «Чыгушхь» — 2:0, «Динамо» — МГТУ — 0:2, АРГ — ИФК — 3:2, «Шагъдый» — «Мыекьуапэ» — 2:3.

Мэху ащ фэди — командэр дэгъоу ешлэ, теклоныгъэм ишыпкыгъэу фэбанэ, ау зэлуклэгъур шлуахы. «Чыгушхь» — «Динамо», ИФК-р, «Шагъдый» узылэпашцэу ешлагъэх шхъае, зэлуклэгъур зышаухыным къэлэпчъэм Ігуаор къашлудадзгъ.

Шылэ мазэм и 10-м зэлуклэгъухэр зэраухыгъэхэр: «Урожай» — МГТУ — 2:0, «Динамо» — ИФК — 0:1, «Шагъдый» — АРГ — 1:3, «Чыгушхь» — «Мыекьуапэ» — 2:5.

МГТУ-м Дмитрий Ахбэ, Сергей Потешкин, Гьонэжыкьо Азэмат, нэмыкь футболлист дэгъухэр щешлагъэхэп. Илээс зэнэкьокъум зыфагъэхъазырышгъ, Урысыем икомандэхэм зашауплэкьлэ. Роман Бугаевым МГТУ-м икьэлэпчъэ Ігуаор зыдедзэм ыуж технологхэр пчъагъэм емызгъэху бэрэ апэклэ илгыгъэх. «Урожай» иухъумакомэ ащыщ шапхъэхэр зекъоухэм судьям пенальти ыгъэунэфын фаеу футболым еплыгъэрэм ащышхэм алъытагъэми, судьям ащ фэдэ унашэ ышлэгъэх. Ащ ыуж Сергей Сандаковыр МГТУ-м ифутболиститлэмэ алъэкьлэ къэлэпчъэм даху Ігуаор зыдедзэм, «Урожай» теклоныгъэр кызырэдихышгъыр къэшлэгъонэу хъугъагъ.

ТХЪАУМАФЭМ АУХЫШТ

«Мыекьуапэр» «Чыгушхь» зэрэте-кьуагъэм кыыхэдгъэщырэр командитлуми футбол дахэ кызырагъэлэгъуагъэр ары. Степан Резник тлогъогогъо «Мыекьуапэ» икьэлэпчъэ Ігуаор дидзагъ, ау «Чыгушхь» а мафэм теклоныгъэм икьыдэхын пэчыжагъ. «Мыекьуапэр» ыпэклэ зилыкьлэ даху ешлэгъухэр, футболлистмэ зэгурьлоныгъэ ахэлгыгъ. Александр Цимбарист «Чыгушхь» икьэлэпчъэ тлогъогогъо Ігуаор дидзагъ.

Тхъаркьохъо Казбек, Даур Артур, Ащыбэкь Мурат, Нэхэе Дауд, нэмыкхэри «Чыгушхь» зэрэщешлэхэрэм тигуапэу теплхы. «Шагъдый» Куних Руслан хэпшыкьлэу кыыхышгъ. Алексей Саяпиныр «Урожай» ицыхышлэгъу къэлэпчъэут. Ахьмэд Барахоевым, Игорь Киселевым, Станислав Меланченкэм, фэшхъафхэми ешлэкь дэгъу къагъэлэгъо. Зэнэкьокъумэ ясудья шхъа-Ігу Пэнэшгу Мыхьамодэ кызырэтигуагъэу, зэнэкьокъумэ ахэлжээрэ командэхэм щысэ атепхынэу футбол дахэ тырагъэлхы. «Динамо» зэлуклэгъуитлэу кыфэнагъ.

Чыплэхэр зэтэгъапшэх

1. «Урожай» — 16
2. «Динамо» — 10
3. МГТУ — 10
4. «Мыекьуапэ» — 10
5. «Шагъдый» — 9
6. АРГ — 8
7. «Чыгушхь» — 3
8. ИФК — 0.

Ятлонэрэ купыми гъэшлэгъонэу щешлэх. Футболист ныбжыкьлэмэ яухъазырыныгъэ хагъэхъоным фэшл амалышлэхэр ялэх. «Радуга» итренерыр Александр Вольвач. Ащ ыгъэсэрэ клэлэеджаклэхэр Урысыем изэнэ-

кьокьухэми ахэлажэх. Командэм кылылэплэ Джармэкьо Хъызыр. Ешлэгъумэ ар яплхы, футболистхэм яфэло-фашлэхэм ягъэцкьлэн пылх. Непэ уишлуагъэ зэбгъэкьлэр клэлэ ныбжыкьлэр неуш кызырэ-отэжыштыр Хъ. Джармэкьом дэгъоу кыгуэрэло.

Ятлонэрэ купым шылэ мазэм и 5-м зэрэщешлагъэхэр: «Спортмастер» — УВД — 2:4, «Звезда» — МГГТК — 0:0, «Квант» — «Кавказ» — 1:2, «Зарем» — «Картонтарэр» — 1:1, «Радуга» — «Спортмастер-2» — 2:2, «Газпром» — «Джокер» — 4:3.

Шылэ мазэм и 9-м зэлуклэгъухэр зэраухыгъэхэр:

«Джокер» — «Радуга» — 3:1, «Картонтарэр» — «Квант» — 6:2, «Кавказ» — «Спортмастер» — 0:7, «Спортмастер-2» — УВД — 2:4, «Звезда» — «Газпром» — 0:3, МГГТК — «Зарем» — 5:4.

Чыплэу зыгъэщытхэр

1. УВД — 18
2. «Спортмастер» — 14
3. «Картонтарэр» — 13
4. МГГТК — 12
5. «Джокер» — 12
6. «Кавказ» — 10
7. «Звезда» — 9
8. «Радуга» — 8
9. «Квант» — 6
10. «Газпром» — 6
11. «Спортмастер-2» — 5
12. «Зарем» — 5.

Зичэзыу ешлэгъухэр шылэ мазэм и 16 — 17-м стадионэу «Юностым» щы-кьлошгъ.

«Динамо» щешлэрэ Андрей Ушениным ИФК-м икьэлэпчъэ гьогогъуишгъ Ігуаор дидзагъ.

Нэклубгъом итхэр зыгъэхъазырыгъэр ЕМТИЛЬ Нурбий.